

# NARZĘDZIOWNIK

## PATRIOTY I PATRIOTKI XXI WIEKU



# **NARZĘDZIOWNIK PATRIOTY I PATRIOTKI XXI WIEKU**

red. Maja Dobiasz-Krysiak

Centrum Edukacji Obywatelskiej

---

Warszawa 2017

## SPIS TREŚCI

- |  |         |  |          |
|--|---------|--|----------|
| 1. WSTĘP. DLACZEGO FESTIWAL PATRIOTY I PATRIOTKI XXI WIEKU?                  | str. 5  | EWELINA WALĄG,<br>WŁADZA I SPRZECIW. FILOZOFIA BUNTU JACKA KURONIA   | str. 40  |
| 2. CELE, KRYTERIA SUKCESU I ZASADY WSPÓŁPRACY                                | str. 6  | MIROŚLAW SKRZYPCZYK,<br>TWARZĄ W TWARZ   | str. 68  |
| 3. WEBINARIUM NA POCZĄTEK  | str. 8  | IWONA KRYCZKA, OLGA GRONOWSKA-PSZCZOŁA,<br>DEBATA METODĄ DOCIEKAŃ FILOZOFICZNYCH: JAKIMI WARTOŚCIAMI KIERUJE SIĘ PATRIOTA XXI WIEKU? | str. 80  |
| 4. CZYM JEST PATRIOTYZM W XXI WIEKU? PRÓBA DEFINICJI                         | str. 8  | JOANNA ROSZAK,<br>KRÓLESTWO WOLNOŚCI – OD KRAJU DO SZKOŁY  | str. 88  |
| 5. FESTIWAL PATRIOTY I PATRIOTKI XXI WIEKU propozycja struktury wydarzenia   | str. 11 | ANNA JANINA KLOZA, KATARZYNA ZABŁOCKA,<br>DRAMA – WARTOŚCI KURONIA A MOJE WARTOŚCI ORAZ KOLAŻE WARTOŚCI                              | str. 98  |
| 6. ZAINSPIRUJ SIĘ. METODA GRUP ZADANIOWYCH JACKA KURONIA                     | str. 14 | 8. UWAGA, SPRAWDZAM!   | str. 110 |
| DANUTA KUROŃ,<br>METODA ZADANIOWA W PROCESIE WYCHOWAWCZYM                    | str. 15 | 9. PERSONA.<br>JACEK KUROŃ I LOKALNI PATRIOCI  | str. 110 |
| 7. ĆWICZENIA LIDERÓW I LIDEREK TOLERANCJI                                    | str. 23 | 10. UWAGA, SPRAWDZAM!  | str. 113 |
| MAŁGORZATA RUSIŁOWICZ, BOŻENNA SUCHARSKA,<br>W KRĘGU WARTOŚCI, IDEI I POSTAW | str. 24 | 11. JAK ROZŁADOWAĆ KONFLIKT?   | str. 113 |
|  |         | 12. EWALUACJA. PODSUMUJ FESTIWAL I WYCIĄNIJ WNIOSKI  | str. 116 |

## NARZĘDZIOWNIK PATRIOTY I PATRIOTKI XXI WIEKU

### 1. WSTĘP. DLACZEGO FESTIWAL PATRIOTY I PATRIOTKI XXI WIEKU?

Dziś w Polsce potrzeba alternatyw i pozytywnych rozwiązań. Ksenofobia, rasizm, nienawiść uderzają w nas bardziej niż kiedykolwiek wcześniej. Słowo „patriotyzm” utożsamiane jest z krwią i ziemią, a do szerokiej społecznej świadomości nie przebijają się jego obywatelskie, konstytucyjne znaczenia. Wzmocnijmy patriotyzm lokalny i zaangażowany społecznie, rozmawiajmy o nim, uczmy go i podejmujmy działania w jego duchu.

Wraz z **Fundacją Edukacyjną im. Jacka Kuronia** proponujemy Ci zorganizowane **Festiwalu Patrioty i Patriotki XXI wieku** 16 listopada – w Dniu Tolerancji. *Narzędziownik* pomoże Ci przygotować siebie oraz swoich uczniów i uczennice do podejmowania w szkole tematów odwołujących się do sfery wartości, postaw i idei.

Przewodnikiem po nich jest **Jacek Kuroń** – społecznik, działacz, polityk, którego myśl społeczna mogłaby być dziś ważnym głosem w dyskusji o patriotyzmie XXI wieku. Przybliżmy ją uczniom i uczennicom, a przede wszystkim poszukajmy patriotek i patriotów codzienności w naszej okolicy. Co to znaczy być dziś patriotą? Czy patriota to postać bez skazy? Poszukajmy odpowiedzi na te pytania wraz z uczniami i pozwólmy im na refleksję nad hasłami i sloganami, które ich otaczają.

## 2. CELE, KRYTERIA SUKCESU I ZASADY WSPÓŁPRACY

W działaniach, które dotyczą wartości, warto jasno określić przyświecające nam cele i często do nich wracać.

**Cele**, które chcemy osiągnąć poprzez przygotowanie oraz przeprowadzenie Festiwalu, to:

- wzmocnienie obywatelskiego rozumienia patriotyzmu,
- odnalezienie wśród członków społeczności lokalnej osób, którym bliskie są wartości i postawy tak rozumianego patriotyzmu,
- zbudowanie pozytywnej alternatywy wobec nasilających się postaw ksenofobicznych i nacjonalistycznych.

Dobrze jest też określić **kryteria sukcesu**, czyli działania, które należy podejmować, by w pełni osiągnąć cele. Kryteria sukcesu to też wskazówki, jak należy postępować. Aby prowadzić konstruktywną dyskusję z uczniami, warto:

1. reagować na mowę nienawiści i dyskryminację,
2. skupiać się na codziennych sytuacjach i relacjach społecznych,
3. uczyć w duchu wartości i postaw Jacka Kuronia – otwartości, solidarności społecznej, postawy społecznikowskiej i włączającej.

### ZADANIE 1

Powyżej znajdują się cele i kryteria sukcesu, które przyjmujemy jako organizatorzy i organizatorki Festiwalu. Na początku pracy warto ustalić własne z grupą projektową.

**Zrób burzę mózgów i wspólnie z uczniami ustal, po co robicie Festiwal i co należy zrobić, by osiągnąć Wasz cel. Staraj się, by cele organizatorów i uczniów były spójne; te drugie powinny być jednak sformułowane w języku uczniów i powszechnie zrozumiałe. Ustalcie też kryteria sukcesu – po czym poznacie, że udało się zrealizować przyjęte założenia?**

Na początku możesz spisać z uczniami i uczennicami kontrakt oraz wywiesić go w widocznym miejscu. Będą to wypracowane wspólnie zasady współpracy przy Festiwalu, np. nie obrażamy innych, nie prowokujemy kłótni, nie oceniamy się. Dzięki temu jako grupa będziecie mieli się do czego odwołać, kiedy współpraca okaże się trudna lub pojawią się konflikty. Jeśli uważasz, że jest to potrzebne, możesz poprosić uczniów i uczennice o podpisanie się pod kontraktem.

### 3. WEBINARIUM NA POCZĄTEK

Przed rozpoczęciem pracy obejrzyj nasze webinarium, w którym wyjaśniamy, jak pracować z **Narzędziownikiem**, dlaczego warto przeprowadzić Festiwal Patrioty i Patriotki XXI wieku oraz jak można to zrobić. Webinarium znajdziesz na stronie internetowej: [szkolatolerancji.ceo.org.pl](http://szkolatolerancji.ceo.org.pl).

### 4. CZYM JEST PATRIOTYZM W XXI WIEKU? PRÓBA DEFINICJI

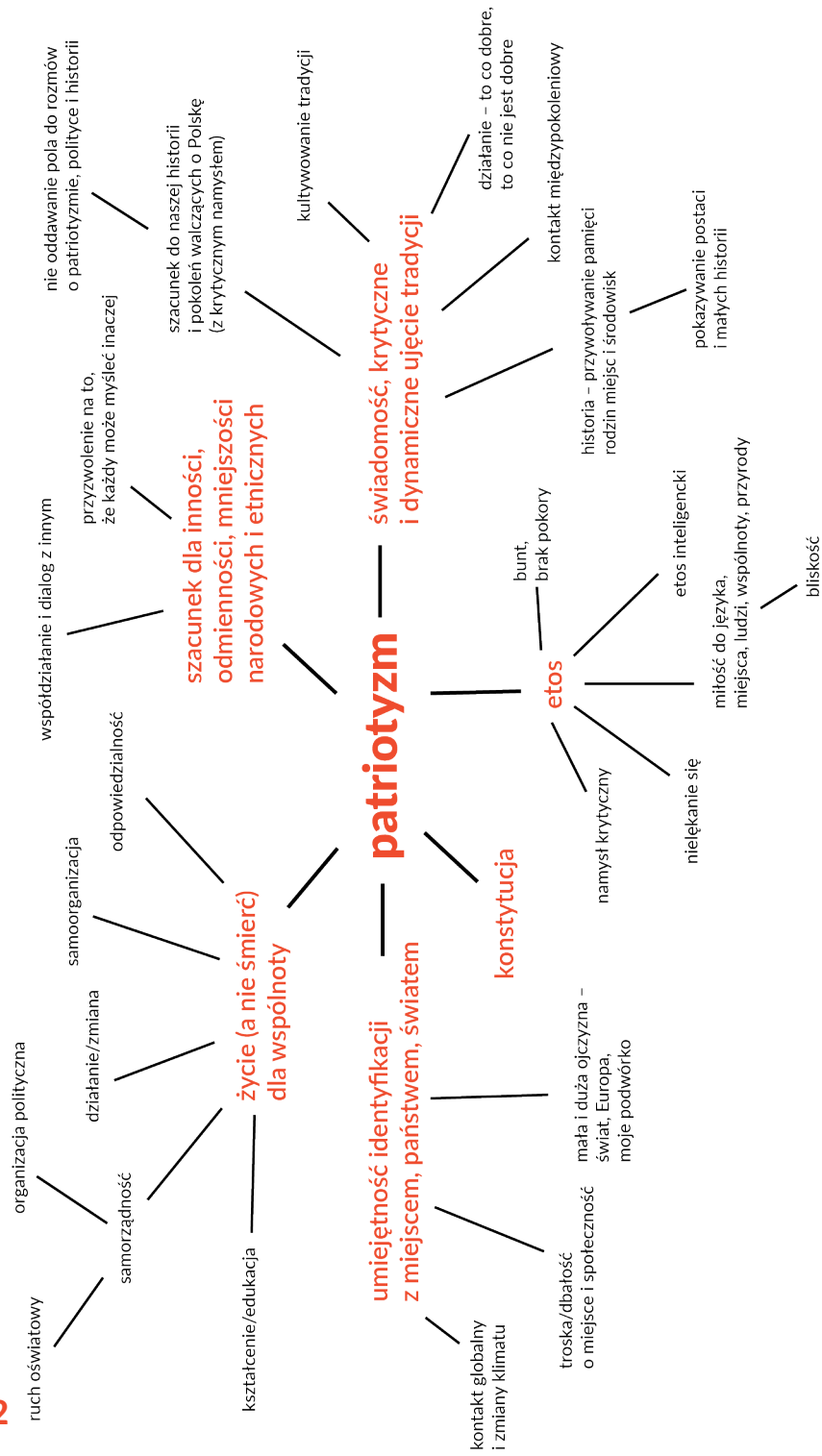
Zapoznaj się z infografiką (str. 12) stworzoną w efekcie burzy mózgów, którą przeprowadzili nasi Liderzy i Liderki Tolerancji podczas Laboratorium Wiedzy i Dobrych Praktyk w Teremiskach. Czym jest dla nas patriotyzm XXI wieku?

#### ZADANIE 2

Przed rozpoczęciem pracy zastanów się, co Twoi uczniowie wiedzą na temat patriotyzmu. Jakie mają z nim skojarzenia? Które postaci mogliby wybrać jako patriotów XXI wieku? Przeprowadź z uczniami i uczennicami burzę mózgów dotyczącą patriotyzmu. Czy ich definicja patriotyzmu jest bliska tej wypracowanej przez Liderki i Liderów Tolerancji?

Trzy zasady pracy: Nie oceniaj. Im więcej, tym lepiej. Uzupełniaj i rozwijaj.

Pogrupuj skojarzenia uczniów i uczennic w kategorie. Opracujcie je razem w programie bubbl.us i wywieście w klasie w widocznym miejscu. Mapa myśli będzie przypominać grupie o stworzonej przez nią definicji patriotyzmu.



## 5. FESTIWAL PATRIOTY I PATRIOTKI XXI WIEKU propozycja struktury wydarzenia

### a) MIKROPROJEKT

Przygotowanie do Festiwalu zajmie Wam kilka tygodni, dlatego postaraj się bardzo dobrze zaplanować ten czas. Myśl o Festiwalu jak o mikroprojekcie.

Podziel klasę na grupy zadaniowe. Daj grupom inicjatywę – niech uczniowie sami wymyślają, nad czym chcą pracować, i konsultują to z Tobą podczas spotkań zespołu. Im więcej będą pracować z propozycjami zawartymi w naszym **Narzędziowniku**, tym więcej będą mieć własnych pomysłów. **Możesz też zaproponować grupom ćwiczenia naszych Liderów i Liderek, które znajdziesz w punkcie 7.**

Razem z uczniami stwórz harmonogram pracy grup na kolejne tygodnie. Wspólnie określcie, co będzie się działo na spotkaniach zespołu. Możesz posłużyć się wzorem harmonogramu zespołu uczniowskiego, który przygotowaliśmy w programie CEO **Kto na ochotnika? Szkolne programy wolontariatu**. Wersja do druku znajduje się na stronie: [ochotnicy.ceo.org.pl](http://ochotnicy.ceo.org.pl) w zakładce „Materiały edukacyjne dla uczniów”.


Festiwal powinien odbyć się **16 listopada w Dzień Tolerancji w wielu szkołach w całej Polsce**. Jego siłą jest multiplikacja – wielość małych, oddolnych inicjatyw, które przypominają o tym, jak ważne jest mówienie o patriotyzmie obywatelskim.

Monitoruj pracę grup na spotkaniach roboczych. Postaraj się, żeby każda grupa przedstawiła swój pomysł nie w formie prezentacji, lecz na zasadach mikrouczenia. Podczas mikrouczenia reszta klasy wykonuje ćwiczenie lub zadanie, które proponuje jedna z grup zadaniowych. Dzięki temu każdy zespół może od razu sprawdzić swój pomysł w praktyce i otrzymać informację zwrotną od reszty osób zaangażowanych w pracę nad Festiwałem.

## b) GRA KORYTARZOWA

Twoja grupa będzie pracowała nad konkretnymi zadaniami festiwalowymi. Jak jednak zachęcić innych uczniów by wzięli w nich udział?

Proponujemy podczas Festiwalu zorganizować grę korytarzową, której poszczególne zadania odbywałyby się nie na sali gimnastycznej, a w salach lekcyjnych. Uczniowie dostaną karty gry, na których zbierać będą pieczątki za wykonane zadania. Pieczątki będą przyznawać opiekunowie sal – członkowie Twojej grupy. Wypełnione i podpisane karty gry zbierzesz do koszyka i pod koniec Festiwalu wylosujecie kilka nagród. Wpłynie to dobrze na motywację uczestników i uczestniczek. Karta gry może wyglądać na przykład tak:



**KARTA GRY  
PATRIOT(K)A XXI W.**

Odwiedź każdą z sześciu stacji i wykonaj poszczególne festiwalowe zadania. Za każde zadanie otrzymasz jedną pieczętkę. Kiedy zbierzesz komplet pieczętek i zapełnisz całą kartę, podpisz ją i wrzuć do koszyka.

Pod koniec Festiwalu wylosowane zostaną nagrody.

.....  
imię i nazwisko



## 6. ZAINSPIRUJ SIĘ. METODA GRUP ZADANIOWYCH JACKA KURONIA

Przeczytaj tekst Danuty Kuroń o metodzie grup zadaniowych Jacka Kuronia. Czy uważasz, że może być wykorzystywana w szkołach jako uzupełnienie metody projektu – a może zamiast tej ostatniej? Co zrobić, by grupa, którą zgromadzisz wokół organizacji Festiwalu, przeszła przez pierwszy i drugi okres pracy i wstąpiła na poziom trzeci, na którym atrakcyjność zadań wynika z potrzeby społecznej?

Danuta Kuroń

### METODA ZADANOWA W PROCESIE WYCHOWAWCZYM

refleksja nad teorią i praktyką działania Jacka Kuronia  
dedykowana nauczycielom pracującym  
z *Narzędziownikiem Patrioty i Patriotki XXIw.*

Każde pokolenie musi odpowiedzieć sobie na pytanie: „Czym jest dla nas, dla mnie miłość ojczyzny?”. Rolą rodziców i nauczycieli jest tworzenie warunków i sytuacji edukacyjnych, które pozwolą młodym poszukiwać możliwie najlepszej oraz samodzielnej odpowiedzi na to pytanie. Taka pomoc nazywa się wychowaniem.

W obecnym łańdź gospodarczym rozwój dziecka (ucznia, wychowanka) jest często rozumiany jako przygotowanie go do zajęcia miejsca na rynku pracy. Ponieważ rynek pracy jest współcześnie zorientowany na projekt (odchodzi od umów o pracę na rzecz umów-zleceń i umów o dzieło), metoda projektu jest jedną z przyjętych i coraz częściej stosowanych metod nauczania, począwszy od wieku przedszkolnego. Projekt jest zarówno środkiem, jak i celem nauczania. Metodą projektową pracujemy wtedy, gdy zorientowani jesteśmy na zrealizowanie w określonym czasie konkretnego celu, który daje się zaprojektować zgodnie z wcześniej ustalonymi kryteriami oceny. Projekty prowadzone są przeważnie przez koordynatorów znających techniki pracy i współpracy, a zgromadzone w grupie projektowej osoby określa wobec siebie rolę, jaką odgrywają przy realizacji celu. Gdy projekt – po prezentacji i napisaniu raportu – dobiega końca, grupa jako taka może przestać istnieć, zawiązują się natomiast nowe grupy do nowych projektów.

System demokracji liberalnej w zasadzie znosi w edukacji odpowiedzialność za wychowywanie, coraz częściej jednak obserwujemy, że w życiu społecznym ma to negatywne konsekwencje. Jacek Kuroń uważał, że wychowanie, kształtowanie postaw jest nieodłączne od edukacji i jest procesem – nie projektem. Procesem grupowym, w którym dobro każdego dziecka jest wartością autoteliczną. Dlatego zarówno wychowanie, jak i kształcenie powinny być oparte na wiedzy o prawidłowościach

rozwoju dziecka i jego najważniejszych potrzebach psychicznych oraz uwzględniać je w praktyce.

Do mniej więcej 11-12 roku życia to dorośli decydują o sposobach zaspokajania najważniejszych potrzeb psychicznych dzieci, o formach ich aktywności, wolnym czasie, doborze koleżanek i kolegów. Później następuje stopniowe osłabianie ścisłej zależności od dorosłych. W psychologii rozwojowej wiek 11-13 lat zwany jest wiekiem „band”, „paczek”, dawniej grupek spod trzepaka, dziś również grup na Facebooku. To czas intensywnego rozwoju potrzeb i uczuć społecznych, a stopień ich zaspokojenia zależy w dużym stopniu od uzyskania akceptacji ze strony grupy odniesienia. W tym samym czasie rozwijają się potrzeby doznawania silnych emocji i sprawdzenia samego siebie. To znów proces, a nie projekt. Rolą wychowawców (rodziców i nauczycieli) jest stworzenie warunków, aby w okresie najbardziej intensywnego rozwoju społecznego dzieci miały możliwość przebywania wśród rówieśników w realu, a przynależność do współdziałającej grupy zapewniała im wszechstronny rozwój – osobowościowy, emocjonalny i moralny. W rozwoju tym mieści się także kształtowanie postawy wobec drugiego człowieka oraz ojczyzny (za: B. Janiszewska, *Walterowcy – nowa metoda wychowawcza*).

Jacek Kuroń uważał, że kto w wieku szkolnym nie miał swojej grupy, nie współtworzył zespołu, ten w życiu dorosłym nie będzie w pełni zrealizowanym człowiekiem.

Dowolnie zebrana grupa – pisze Jacek w Uwaga - zespół!, zaczyna być zespołem wówczas, gdy powstają w niej wspólne dążenia i to nie dążenia indywidualne, ale takie, które można zrealizować tylko razem. Jeśli chcemy

naprawdę wychowywać – musimy być organizatorami zespołu. Oznacza to, że będziemy pracować z naszą gromadką tak, aby miała wspólne dążenia, w toku realizacji których kształtować się będzie poczucie dobra zespołu i jego wewnętrzna organizacja. Podstawowym obowiązkiem wychowawcy, czyli organizatora zespołu jest znalezienie dla swojej gromady wyrażających wspólne dążenia zadań. [...] Bywają zadania, które wysuwają same dzieci, ale które dla naszych celów są szkodliwe, np. okradanie sadów, głupie psikusy, karkołomne, pseudo bohaterskie wyczyny itp. Czasami my sami wysuwamy zadania, które albo nie mogą odpowiadać wspólnym dążeniom ze względu na swój indywidualny charakter (np. zdobywanie stopni), albo w ogóle nie mają nic wspólnego z dążeniami dzieci, bo po prostu ich nie pasjonują. [...] Często gromada, którą wychowujemy (klasa szkolna, drużyna harcerska, rodzina wielodzietna), staje się zespołem niezależnie od naszego wychowawczego działania, to znaczy, że niezależnie od naszych chęci kształtuje się cel jej działania, poczucie dobra zespołu, wewnętrzna organizacja. W efekcie zespół taki działa albo obok nas, albo przeciw nam.

J. Kuroń, *Uwaga - zespół!*

Myślę, że w refleksji nad wychowaniem patriotycznym przydatne może być twierdzenie z cytowanego wyżej tekstu Jacka Kuronia, że zadaniem wychowawcy jest pomoc młodemu „w szukaniu własnej perspektywy życiowej w taki sposób, aby łączyła się ona z perspektywą całego społeczeństwa”. Dodajmy, że „drogą prowadzącą do osiągnięcia tego celu jest właściwe stopniowanie zadań stawianych przed zespołem”. A zatem kategorii absolutnie podstawowe to **zespół i metoda zadaniowa zorientowana na proces**.

## ZESPÓŁ – CEL GRUPOWY

Jak powiedzieliśmy wyżej grupa dzieci zaczyna być zespołem wówczas, gdy powstają w niej wspólne dążenia, i to nie dążenia indywidualne, ale takie, które można realizować tylko razem. Dlatego podstawowym obowiązkiem organizatora zespołu (czyli wychowawcy) jest znalezienie dla swojej gromady takich właśnie wyrażających wspólne dążenia zadań, a następnie organizacja zespołu niezbędna do ich wykonania (stawianie zadań z uwzględnieniem predyspozycji dzieci, ich indywidualnych zainteresowań, możliwości wiekowych, rozwojowych, celów wychowawczych – w tym konkretnym wypadku chodzi nam o wychowanie patriotyczne).

### ABY WSPÓLNE CELE STAŁY SIĘ WSPÓLNYM ZADANIEM MUSZA:

- uwzględniać sytuację, w której znajduje się grupa, muszą być dla wszystkich ważne,
- umożliwiać realizację różnorodnych potrzeb psychicznych członków grupy.

### ZADANIE ORGANIZUJĄCE ZESPÓŁ MUSI:

- być takie, aby trzeba je było wykonać wspólnie, i na tyle ciekawe, aby młodzież bardzo chciała je wykonać.
- być na tyle trudne, aby młodzież musiała zmobilizować się do jego wykonania,
- być na tyle łatwe, aby młodzież mogła je wykonać.

Zespół wykonując zadania rozwija się, to znaczy rozwijają się jego zespołowe dążenia.

**Pierwszy okres pracy** – krótkofalowe zadania z bardzo atrakcyjnym celem. Wynik pracy przeznaczony jest dla grupy własnej.

**Drugi okres pracy** – zadania dla innych. Wykonujemy zadania atrakcyjne dla zespołu, ale ich wynik przeznaczony jest dla innych.

**Trzeci okres pracy** – zadania, których atrakcyjność wynika z potrzeby społecznej.

**Wykonując zadania, zespół rozwija się**, to znaczy udoskonala się jego organizacja wewnętrzna i rozwija poczucie dobra zespołu. Z jednego i drugiego wynikają normy obowiązujące zespół, czyli te wszystkie zasady, które żyją w zwyczajach zespołu. Podstawowe z nich to:

1. **Duma** z przynależności do tego właśnie zespołu, duma z norm, które w nim obowiązują, z pracy dla zespołu.
2. **Współodpowiedzialność**. Wszyscy odpowiadają za zespół, każdy ma w nim jakiś obowiązek, ale nikt z tego tytułu nie jest od innych ważniejszy. Wszyscy są gospodarzami współdecydującymi o życiu zespołu.
3. **Poczucie bezpieczeństwa**. Każdy wie, że jest dla zespołu ważny, że nie spotka go krzywda, lekceważenie, wyśmiewanie, że jego sprawa jest sprawą całego zespołu.
4. Zespół we wzajemnych relacjach posługuje się **prawem najmniejszego** (bierze pod uwagę możliwości i sytuacje „najstańszych” członków zespołu).
5. **Zaufanie**. Mówimy prawdę, wierzymy sobie, wiemy, że wykonamy przyjęte na siebie obowiązki.
6. Świadomość, że **praca jest przywilejem**, nigdy karą.
7. **Normy** są jednakowe dla wszystkich.

## STRUKTURA ZESPOŁU

1. Strukturą stałą i najważniejszą jest struktura akceptacji (nie ma osób izolowanych, odrzucanych, lepszych, gorszych – są różni).

Pozostałe struktury mogą się wielokrotnie zmieniać, nawet w ciągu jednego dnia:

2. **Struktura władzy** – demokracja w zespole. Wykonaniem każdego zadania kieruje wybrany przez zespół dowódca zadania. Zasadą jest, że każdej pracy odpowiada władza w zakresie tej pracy, czyli wobec każdego dowódcy zadania wszyscy są równi, kadra także (poza sprawami zdrowia i bezpieczeństwa). Taka demokracja powoduje, że w jednych sprawach jest się władzą, w innych podlega się władzy kogoś innego. Władza to obowiązki i odpowiedzialność, ale mieć władzę to także służyć innym.
3. **Struktura awansu pionowego** nie występuje, wszystkie funkcje są wybieralne, ale nikt nie może być drugi raz wybrany, zanim funkcji dowódcy kolejnych etapów wykonywanego zadania nie spełnią wszyscy członkowie zespołu.
4. **Struktura komunikacji** zakłada bezpośrednią interakcję, pełne i jawne informacje dla wszystkich.

## PODSUMOWANIE

Wychowanie, kształtowanie postaw, również wychowanie patriotyczne w wieku szkolnym w dużym stopniu zależą od tego, czy młodzież ma szansę stworzyć dynamiczny zespół, którego podstawowe cechy to:

- Mała grupa (10-15 osób).
- Grupa odniesienia pozytywnego.
- Zadaniowość.

- Demokratyczna struktura.
- Grupa nieformalna (struktura, cele, normy powstają oddolnie, wynikają z sytuacji grupy, a interakcje oparte są na akceptacji i przyjaźni).
- Możliwie duża różnorodność (która stanowi o wartości grupy).

## ODPOWIEDZIALNOŚĆ WYCHOWAWCY

1. Wychowawcy stanowią wzorce osobowe i jednocześnie świadczą własnym życiem o dokonywanych przez siebie wyborach.
2. Wychowawcy znają i uwzględniają w praktyce prawidłowości rozwojowe oraz potrzeby psychiczne młodych.
3. W wychowaniu patriotycznym istotny jest proponowany przez wychowawcę system wartości, w którym najwyższym dobrem jest drugi człowiek i odpowiedzialność za niego.
4. Potrzeba stawiania wysokich wymagań, ale na miarę młodych; pozytywne wzmocnienie, zaufanie, postawa „być, a nie mieć”.
5. Wychowawca jest odpowiedzialny za to, aby rozwój grupy postępował we właściwym kierunku.

## Bibliografia:

1. B. Janiszewska, *Walterowcy – nowa metoda wychowawcza*, [praca dostępna wyłącznie w maszynopisie].
2. J. Kuroń, *Uwaga – zespół!*, Warszawa 1960.
3. J. Kuroń, *Wiara i wina*, Warszawa 1989.

## 7. ĆWICZENIA LIDERÓW I LIDEREK TOLERANCJI

Przedstawiamy sześć propozycji ćwiczeń naszych Liderów i Liderek. To scenariusze zajęć i działań festiwalowych. Wszystkie mają określone cele szczegółowe, które realizują nasz cel ogólny, sformułowany na początku *Narzędziownika*. Podzielone są też na części, które można zrealizować **PRZED FESTIWALEM**, oraz na takie, które możesz wykonać **PODCZAS FESTIWALU**, żeby uzupełnić pomysły uczniów.

Scenariusze pomogą Ci merytorycznie przygotować uczniów do działania, wprowadzić ich w świat myśli i idei Jacka Kuronia, poddać dyskusji współczesne oblicza patriotyzmu i sprowokować refleksję nad ważnymi dla nas wartościami. Nie próbuj wykonać wszystkich ćwiczeń – postaraj się zrealizować scenariusze w takich konfiguracjach, żeby odpowiadały na cele i potrzeby grupy oraz wspierały jej działania.

- Małgorzata Rusiłowicz, Bożenna Sucharska, *W kręgu wartości, idei i postaw*
- Ewelina Wałag, *Władza i sprzeciw. Filozofia buntu Jacka Kuronia*
- Mirosław Skrzypczyk, *Twarzą w twarz*
- Iwona Kryczka, Olga Gronowska-Pszczółka, *Debata metodą dociekań filozoficznych: Jakimi wartościami kieruje się patriota XXI wieku?*
- Joanna Roszak, *Królestwo wolności – od kraju do szkoły*
- Anna Janina Kloza, Katarzyna Zabłocka, *Drama – wartości Kuronia a moje wartości* oraz *Kolaże wartości*

Małgorzata Rusiłowicz, Bożenna Sucharska

## W KRĘGU WARTOŚCI, IDEI I POSTAW

## CZĘŚĆ I. NASZE KOŁO WARTOŚCI

### PRZEBIEG ZAJĘĆ

1. Zaproś uczniów i uczennice do refleksji nad wartościami. Poproś, by każdy wypełnił **Osobisty krąg wartości, idei i postaw** (Załącznik nr 1). Odczytaj głośno instrukcję i w razie konieczności wyjaśnij wątpliwości dotyczące wykonania zadania. Podkreśl, że nie trzeba wypełniać wszystkich promieni w kręgu.
2. Po tej części zdania podziel klasę na 5-6 grup i poproś uczniów oraz uczennice, by w grupach opowiedzieli sobie nawzajem o wybranych wartościach i postawach.
3. Rozdaj kolejną kartę pracy (Załącznik nr 2). Zadaniem każdej grupy jest wybór wspólnych dla wszystkich członków grupy wartości, idei, postaw, a następnie wpisanie ich w graf tak, aby powstał grupowy krąg wartości, idei, postaw.
4. Następnie rozdaj każdej grupie jeden arkusz szarego papieru lub brystolu oraz kolorowe markery. Poproś uczniów i uczennice, aby zapisali w kolumnach wybrane **wspólnie wartości (czerwonym markerem), idee (zielonym markerem) i postawy (czarnym markerem)**. Po wykonaniu zadania każda z grup umieszcza zapisane arkusze w widocznym miejscu. Przedstawiciele grupy przedstawiają wyniki pracy, krótko uzasadniając swoje decyzje.

5. Poproś uczennice i uczniów, aby uważnie przyjrzeni się plakatom i podali wspólne dla wszystkich grup wartości, idee i postawy. Otocz je kolorową pętlą.
6. Omów z uczniami i uczennicami najczęściej pojawiające się wartości, idee i postawy, a następnie ustalcie kolejno ich hierarchię, posługując się cyframi według wzoru: **1 – bardzo ważna, 2 – ważna, 3 – neutralna, 4 – negatywna**. Zapisz wyniki na arkuszu szarego papieru i powieś go w widocznym miejscu (będą potrzebne w drugiej części zajęć).
7. Podsumuj ćwiczenie. Zapytaj uczniów i uczennice:
  - Czy trudno było dokonać wyboru wartości, idei i postaw?
  - Która część zajęć była trudna lub łatwa, interesująca, zaskakująca, nużąca? Dlaczego?

## CZĘŚĆ II. KOŁO WARTOŚCI JACKA KURONIA

### MATERIAŁY

W tej części zajęć potrzebne są kserokopie sześciu rozdziałów z książki Jacka Kuronia *Rzeczpospolita dla moich wnuków: Przewrót technologiczny i jego kulturowe konsekwencje, Reakcje wmontowane, W ideowej pustce, Ludzie miłości i ludzie idei, Różnice kulturowe, Metoda Freineta*.

Źródło: J. Kuroń, *Rzeczpospolita dla moich wnuków*, Warszawa 2004.

### UWAGI

W rozdziale *W ideowej pustce* pojawia się cytaty z wulgaryzmem. Do nauczyciela lub nauczycielki należy decyzja, czy wykorzysta całość testu, czy też skopiuje go z pominięciem cytatu.

### PRZEBIEG ZAJĘĆ

1. Jeżeli:
  - a) zrealizowałeś/zrealizowałaś pierwszą część zajęć, połów

w widocznym dla wszystkich uczestników/uczestniczek miejscu plakat podsumowujący warsztat (punkt 6). Poproś chętnych uczniów i uczennice o jego głośne odczytanie. Następnie zapytaj uczniów, czy dokonaliby zmian w swojej hierarchii wartości, idei i postaw. Jeżeli tak, poproś o uzasadnienie.

- b) nie zrealizowałeś/zrealizowałaś pierwszej części, rozpocznij od burzy mózgów. Poproś uczennice i uczniów, by podali ważne dla siebie wartości, idee i postawy. Wszystkie propozycje zapisuj na wcześniej przygotowanym arkuszu papieru w czterech kolumnach: oddzielnie cechy charakteru, wartości, idee i postawy. Zaznacz wspólnie z uczniami i uczennicami te, które powtarzają się najczęściej. Następnie ustalcie ich hierarchię, wpisując cyfry według wzoru: 1 – bardzo ważna, 2 – ważna, 3 – neutralna, 4 – negatywna. Ważne, aby przy tworzeniu hierarchii uczniowie i uczennice motywowali swój wybór.
2. Pokaż uczniom i uczennicom zdjęcie Jacka Kuronia. Rozpocznij rozmowę na temat Kuronia. Zapytaj, czy wiedzą, kim jest osoba przedstawiona na fotografii. Poproś, aby na podstawie zdjęcia stworzyli krótki opis tej osoby, uwzględniając wiek, zawód, zainteresowania itp. Jeśli uczniowie i uczennice nie rozpoznają postaci przedstawionej na zdjęciu, poinformuj ich, że jest to Jacek Kuroń. Następnie podaj podstawowe informacje dotyczące jego życia i działalności (Załącznik nr 3).

3. Podziel uczniów i uczennice na sześć grup. Poinformuj, że każda z nich będzie pracowała z wybranymi rozdziałami książki **Jacka Kuronia *Rzeczpospolita dla moich wnuków***:

- Grupa I: *Przewrót technologiczny i jego kulturowe konsekwencje*,
- Grupa II: *Reakcje wmontowane*,
- Grupa III: *W ideowej pustce*,
- Grupa IV: *Ludzie miłości i ludzie idei*,
- Grupa V: *Różnice kulturowe*,
- Grupa VI: *Metoda Freineta*.

Poproś uczniów i uczennice, aby na podstawie informacji z tekstów wypełnili karty pracy ***Krąg wartości, idei i postaw Jacka Kuronia*** (Załącznik nr 4) i zgodnie z instrukcją przygotowali się do prezentacji na forum wyników pracy grup.

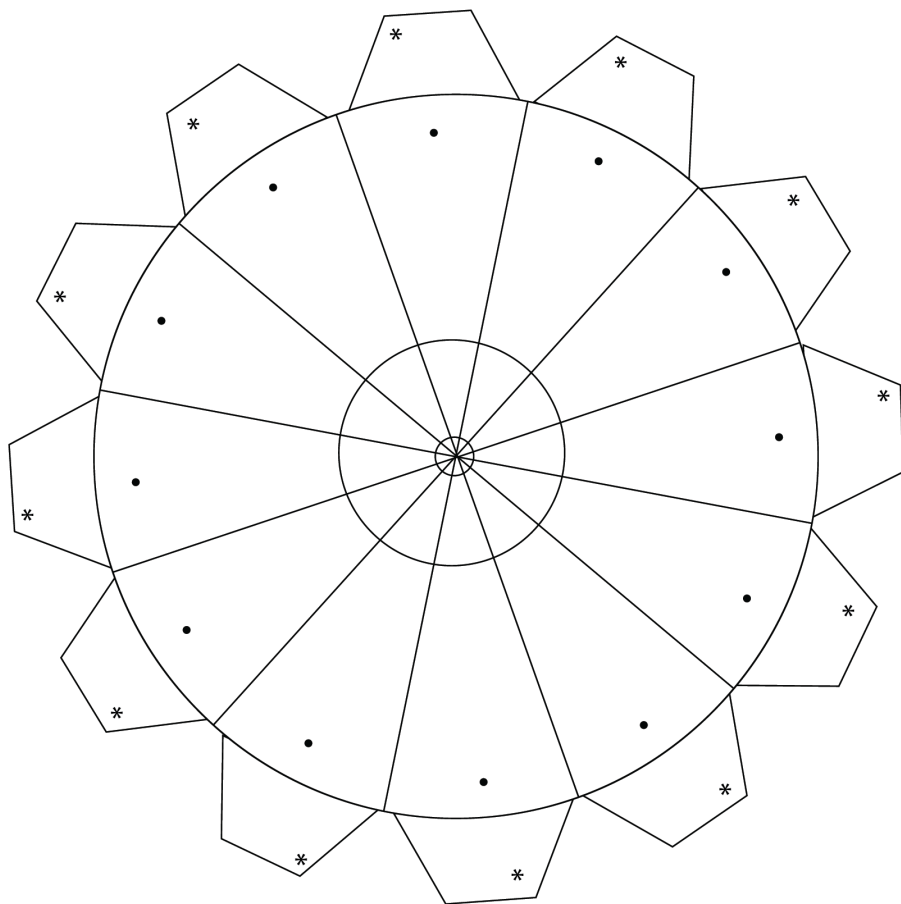
4. Przygotuj duży arkusz papieru. **Podziel go na cztery kolumny: wartości, cechy charakteru, idee, postawy Jacka Kuronia.** Poinformuj uczniów i uczennice, że na arkusz będziesz nanosić wyniki pracy poszczególnych grup, stawiając plus przy tych punktach, które się powtarzają. Zaprosz grupy do prezentacji.
5. Po zakończeniu prezentacji poproś uczniów i uczennice, aby przyjrzeni się uważnie wypisanym na arkuszu cechom charakteru, wartościom, ideom i postawom bliskim Jackowi Kuroniowi. Zapytaj, jaki obraz człowieka wyłania się z zaprezentowanego materiału. Czy jest im bliski? Dlaczego?
6. Obok arkusza podsumowującego wyniki pracy grup **zawieś plakat z pierwszej części zajęć lub arkusz podsumowujący burzę**



**mózgów.** Odwołując się do informacji umieszczonych na plakatach, poproś uczniów i uczennice o odnalezienie wspólnych dla nich i Jacka Kuronia cech charakteru, wartości, idei i postaw. Porozmawiaj z młodzieżą na temat wyników tej analizy. Następnie zastanówcie się, co jest źródłem pojawiających się podobieństw i różnic. O czym one świadczą? Zapytaj uczniów i uczennice, które z wypisanych cech, wartości, idei i postaw są bliskie ich rozumieniu patriotyzmu.

## ZAŁĄCZNIK NR 1

### Karta pracy. Osobisty krąg wartości, idei i postaw



## INSTRUKCJA DO PRACY

Przyjrzyj się uważnie schematowi przedstawiającemu **Osobisty krąg wartości, idei, i postaw**.

W oznaczone kropką pola wpisz:

- cechy charakteru,
- wartości,
- idee i postawy, które odgrywają najistotniejszą rolę w Twoim życiu.

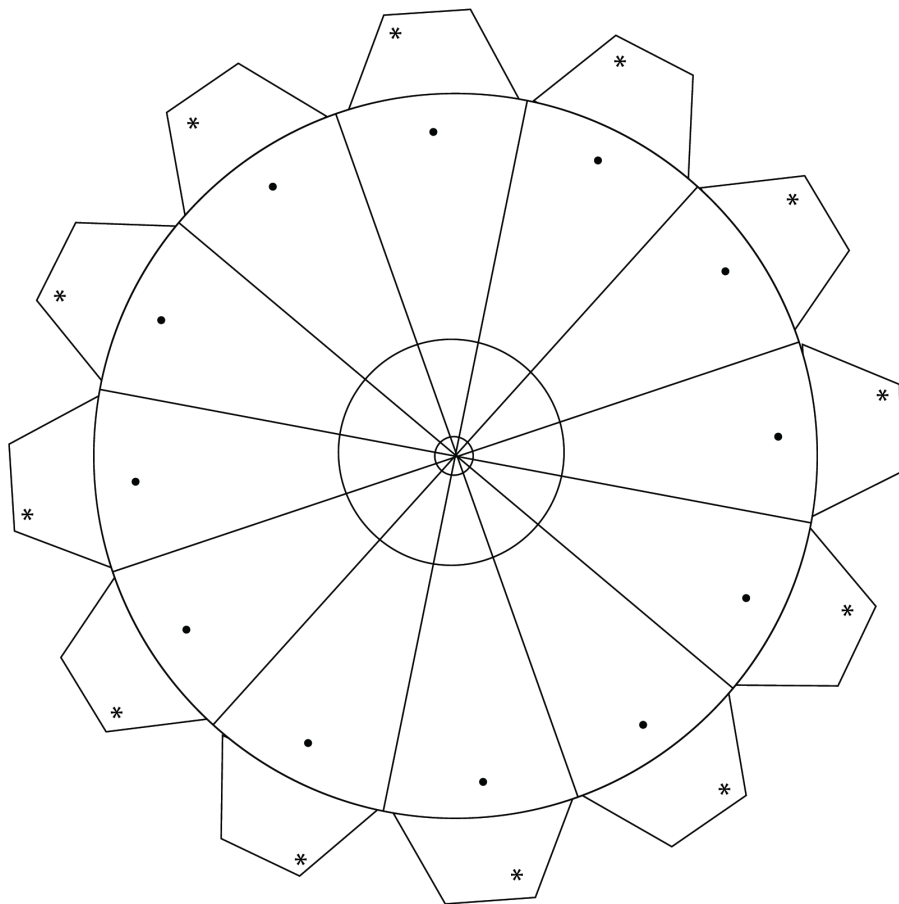
Następnie przejdź do pól oznaczonych gwiazdką, znajdujących się na zewnątrz **Osobistego kręgu wartości, idei i postaw**. Twoim zadaniem jest ocena, które z nich są dla Ciebie bardzo ważne, ważne, neutralne i negatywne. W tym celu wpisz do zewnętrznego okienka odpowiednio:

- dwa plusy (jeżeli uważasz ją za bardzo ważną),
- jeden plus (jeżeli uważasz ją za ważną),
- zero (jeżeli uważasz, że jest neutralna),
- jeden minus (jeżeli uważasz, że jest negatywna).

Zlicz ilość plusów, minusów i zer przy każdej cesze.

## ZAŁĄCZNIK NR 2

### Karta pracy. Grupowy krąg wartości, idei i postaw



## INSTRUKCJA DO PRACY W GRUPIE

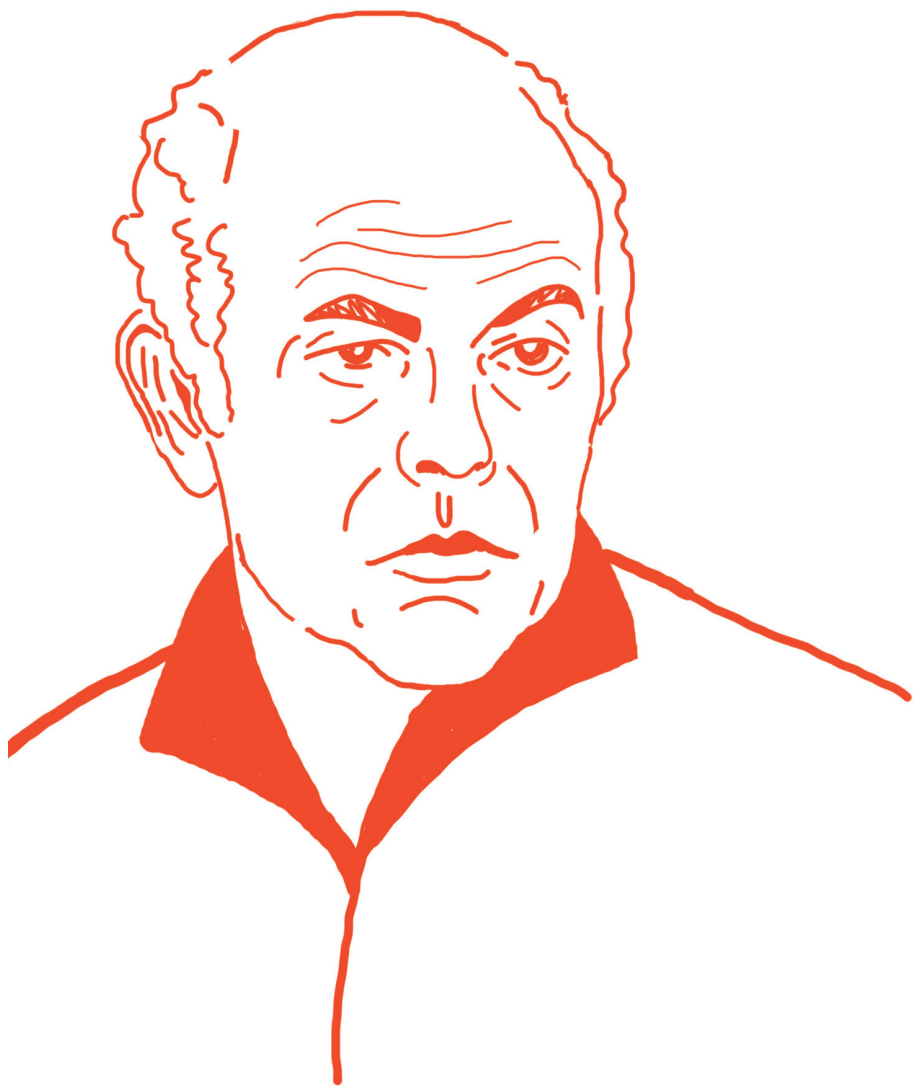
Przyjrzyjcie się uważnie schematowi przedstawiającemu **Grupowy krąg wartości, idei i postaw**.

Przedyskutujcie w grupie wypisane przez każdego z Was w **Osobistym kręgu** wartości, idee i postawy a, następnie w oznaczone kropką pola wpiszcie te, które wybraliście jako wspólne dla całej grupy.

Przejdźcie do pól oznaczonych gwiazdką, znajdujących się na zewnątrz **Grupowego kręgu wartości, idei i postaw**. Waszym zadaniem będzie ocena, które z nich są dla Was bardzo ważne, ważne, neutralne, negatywne. W tym celu wpiszcie do zewnętrznego okienka odpowiednio:

- dwa plusy (jeżeli uważacie ją za bardzo ważną),
- jeden plus (jeżeli uważacie ją za ważną),
- zero (jeżeli uważacie, że jest neutralna),
- jeden minus (jeżeli uważacie, że jest negatywna).

Zliczcie ilość plusów, minusów i zer przy każdej cesze. Zaprezentujcie wyniki na forum.



### ZAŁĄCZNIK NR 3

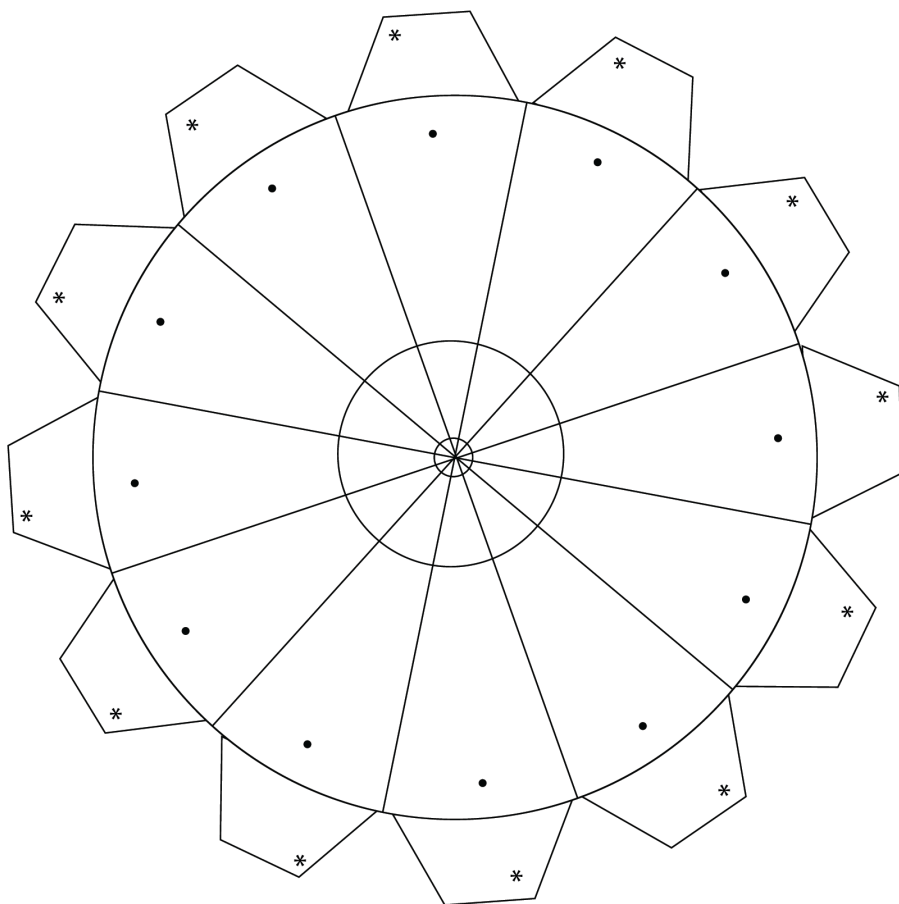
#### Biogram Jacka Kuronia

**Jacek Kuroń (1934–2004)** – historyk, wychowawca i działacz społeczny, polityk. Wieloletni więzień w czasach PRL; współtwórca harcerskiego Kręgu Walterowskiego, następnie Hufca Walterowskiego (1955–1961); współautor Listu otwartego do członków partii (1965), współtwórca Komitetu Obrony Robotników (1976) oraz Towarzystwa Kursów Naukowych (1978), działacz „Solidarności” i doradca Komisji Krajowej „Solidarności” (1980–1981), działacz podziemnej „Solidarności” (1984–1989), uczestnik Okrągłego Stołu. Poseł na Sejm (1989–2001), twórca sejmowej komisji do spraw mniejszości narodowych; minister pracy i polityki socjalnej (1989–1990 i 1992–1993). Animator ruchów społecznych i organizacji pozarządowych; [...] Uniwersytetu Powszechnego im. Jana Józefa Lipskiego w Teremiskach. Aktywnie działał na rzecz pojednania polsko-ukraińskiego. Odznaczony m.in. Orderem Orła Białego, Francuską Legią Honorową, Wielkim Krzyżem Zasługi RFN, ukraińskim Orderem Jarosława Mądrego.

Źródło: J. Kuroń, *Rzeczpospolita dla moich wnuków*, Warszawa 2004.

## ZAŁĄCZNIK NR 4

### Karta pracy W kręgu wartości, idei i postaw Jacka Kuronia



## INSTRUKCJA DO PRACY W GRUPIE

Przeczytajcie uważnie rozdział książki *Jacka Kuronia Rzeczpospolita dla moich wnuków*.

1. Na jego podstawie wpiszcie w oznaczone kropką pola **Kręgu wartości, idei, postaw Jacka Kuronia** informacje dotyczące: cech charakteru, wartości, idei i postaw, które odgrywały najistotniejszą rolę w jego życiu.
2. Porozmawiajcie w grupie i ustalcie, które z wpisanych wcześniej cech charakteru, wartości, idei i postaw Jacka Kuronia są Wam najbliższe.

Przejdźcie do pól oznaczonych gwiazdką, znajdujących się na zewnątrz **Kręgu wartości, idei, postaw Jacka Kuronia**. Wasze zadanie polega na ocenie (przez każdą osobę z grupy), która z cech jest bardzo ważna, ważna, neutralna, negatywna. W tym celu wpiszcie do zewnętrznego okienka odpowiednio:

- dwa plusy (jeżeli uważacie ją za bardzo ważną),
  - jeden plus (jeżeli uważacie ją za ważną),
  - zero (jeżeli uważacie, że jest neutralna),
  - jeden minus (jeżeli uważacie, że jest negatywna).
- Zliczcie ilość plusów, minusów i zer przy każdej cesze.

Przygotujcie się do prezentacji wyników pracy. Odwołując się do cytatów z tekstu, wyjaśnijcie, które wartości, idee i postawy były Waszym zdaniem najważniejsze w życiu i działalności Jacka Kuronia?

Ewelina Waług

## WŁADZA I SPRZECIW filozofia buntu Jacka Kuronia

## PRZED FESTIWALEM

### CELE SZCZEGÓŁOWE:

- wprowadzenie uczniów i uczennic w klimat wydarzeń związanych z zawieszeniem spektaklu *Dziady* Kazimierza Dejmka,
- refleksja nad postawami studentów (a przede wszystkim Jacka Kuronia) w 1967 i 1968 roku,
- dostrzeżenie mechanizmów opresji państwa wobec obywateli oraz refleksja nad powinnościami wobec swojego kraju,
- zrozumienie historycznych źródeł antysemityzmu oraz ich współczesnych konsekwencji.

### PRZEBIEG ZAJĘĆ

Na tydzień przed planowanym działaniem zorganizuj w sali wystawę:

1. Rozdaj młodzieży **bilety** (Załącznik nr 1) wstępu na spektakl *Dziady* w reż. Kazimierza Dejmka.
2. Na drzwiach sali, w której planujesz odbyć spotkanie z młodzieżą, powieś **plakat** reklamujący spektakl *Dziady* w reżyserii Kazimierza Dejmka (**wydruk plakatu ze strony internetowej e-teatr.pl w zakładce „Afisze”**: <https://goo.gl/MH9LRk>) oraz zapowiedź spektaklu (Załącznik nr 1).

3. Na ścianie sali, w której planujesz odbyć spotkanie z młodzieżą rozwieś:
  - a) **plakaty i zdjęcia ze spektaklu *Dziady* w reżyserii K. Dejмка** ze strony e-teatr.pl (<https://goo.gl/MH9LRk>, zakładka „Zdjęcia”),
  - b) **między plakatami refleksje Jacka Kuronia o działaniu władzy** (Załącznik nr 2),
  - c) **na końcu wywieś informację o wydarzeniu** (Załącznik nr 3) oraz plakat **Przebieg zdarzeń** (Załącznik nr 4),
  - d) **pod plakatem Przebieg zdarzeń rozłóż różne książki Jacka Kuronia, Leszka Kołakowskiego, Marii Hirszowicz, Zygmunta Bauman, by uczestnicy i uczestniczki mogli zapoznać się z ich treścią.**

Na podstawie biletów na spektakl wprowadź uczniów i uczennice do sali i pozwól im zapoznać się z materiałami wywieszonymi na ścianach. Następnie poproś ich o zajęcie miejsca w kole i rozpocznij spotkanie. Poproś uczniów i uczennice o przedstawienie zdobytych informacji.

4. Rozdaj uczniom i uczennicom **karty z petycją** stworzoną przez Jacka Kuronia i Karola Modzelewskiego (Załącznik nr 5). Poproś grupę, by zapoznała się z treścią petycji oraz skomentowała sposób myślenia ówczesnych studentów o sytuacji swojej oraz Polski.
5. Rozdaj uczniom i uczennicom **karty z wierszem** przyniesionym przez studenta Jackowi Kuroniowi (Załącznik nr 6). Spytaj uczniów, co sądzą o tym tekście i jak go odbierają. Podyskutujcie na ten temat.

6. Rozdaj uczestnikom i uczestniczkom **karty z ulotką** napisaną przez Jacka Kuronia jako reakcja na antysemicki wierszyk motywowany wydarzeniami marcowymi (Załącznik nr 7). Poproś o zapoznanie się z treścią ulotki i samodzielne wykonanie ćwiczenia według instrukcji zamieszczonej na karcie pracy. Po upływie wyznaczonego czasu zbierz wrażenia uczniów i uczennic. Z zakreślonych kart stwórzcie wystawę słów-kluczy lub wypiszcie je na osobnej karcie, tworząc swoisty słownik.
7. Rozdaj uczniom i uczennicom **karty pracy** (Załącznik nr 8) i poproś o ich wypełnienie. Wspólnie przedstawcie i skomentujcie wyniki pracy.
8. Poproś uczestników i uczestniczki o zapoznanie się z **wypowiedziami** Jacka Kuronia na temat antysemityzmu oraz dopisanie własnego komentarza (Załącznik nr 9). Przedyskutujcie wpisane komentarze na forum.
9. Wspólnie z młodzieżą prześledźcie – posiłkując się **tekstem** Jacka Kuronia (Załącznik nr 10) – proces nasilania się antysemityzmu w okresie zaborów oraz wynikające z tego konsekwencje. Spytaj uczniów, czy ich zdaniem proces ten może mieć także konsekwencje także w przyszłości. Dlaczego? Jeśli tak, to jakie?
10. Rozdaj uczniom i uczennicom **karty zadań** z rozważaniami Jacka Kuronia na temat reakcji obywateli na wydarzenia marcowe (Załącznik nr 11. Tekst A) oraz jego własnej postawy i jej źródeł (Załącznik nr 11. Tekst B). Poproś wszystkich o samodzielne zapoznanie się z treścią tekstów, a następnie zaprezentuj grupie

technikę mikrografii (tworzenia wybranego obrazu, kształtu czy portretu za pomocą zminiaturyzowanego pisma). Rozdaj uczniom i uczennicom czyste kartki oraz długopisy lub ołówki potrzebne do stworzenia wizualnego wyobrażenia Jacka Kuronia na podstawie wybranych cytatów i wyrazów z kart. **Zwróć uwagę, że w procesie tworzenia portretu za pomocą rozmieszczonych na papierze słów ważny jest ich odpowiedni dobór w okolicach oczu, ust itp.**

Po wyznaczonym czasie poproś uczniów i uczennice o zaprezentowanie swoich prac. Pod koniec zajęć prace te możesz rozwiesić w sali lub wybrać z nich słowa kluczowe tworzące wasz wspólny słownik.

## ZAŁĄCZNIK NR 1

25.11.1967  
TEATR NARODOWY  
WARSZAWA

**DZIADY**

na podstawie dramatu Adama Mickiewicza  
reż. Kazimierz Dejmka



## ZAŁĄCZNIK NR 2

„W ostatnich dniach stycznia 1968 roku dowiedziałem się, że zakazano dalszych przedstawień „Dziadów”. Nie byłem na tym przedstawieniu, ale ta decyzja niezależnie od motywów oburzyła mnie. Nie jest to dzieło antyradzieckie niezależnie od tego, czy aktorzy mówią do widowni, czy do siebie – czy recytują mickiewiczowską dedykację, czy nie. Jeśli zaś będzie się cenzorować reakcję publiczności, trzeba w ogóle zakazać widowisk publicznych. Ale chyba ważniejszy od samej decyzji w tej sprawie był sposób jej podjęcia. „Dziady” nie stanowią własności teatru, wydawnictw, instytucji kulturalnych czy nawet autora. Stanowią własność narodu, może nawet ludzkości, a w każdym razie również narodu rosyjskiego. To Lenin powiedział, że tradycje wszystkich walk narodowyzwoleńczych z caratem są drogie każdemu postępowemu Rosjaninowi. I oto niezależnie od powodów podejmuje się decyzję o zakazie wystawienia „Dziadów” w taki sposób, jakby była to wyłącznie sprawa reżysera, aktorów i urzędników kulturalnych. Decyzję tę podjęto w tajemnicy przed właścicielem dzieła. Nikt przedtem nie zabrał głosu publicznie w tej sprawie. Nikt nie podjął próby uzasadnienia stanowiska władzy, podjęto natomiast decyzję.

Źródło: J. Kuroń, *Notatki więzienne - W sprawie działalności politycznej*, [w:] J. Kuroń, *Dojrzewanie. Pisma polityczne 1964-1968*, Warszawa 2009, s. 120-121.

„Gdyby taką decyzję podjęły władze w Krakowie podczas zaboru austriackiego – byłyby demonstracje, petycje, interpelacje w wiedeńskim parlamencie. Gdyby takie decyzje podjęto w faszystowskiej, sanacyjnej Polsce – byłyby demonstracje, petycje, interpelacje w sejmie. Czy

podejmując te decyzję w roku 1968 w naszym kraju władze chciały demonstracji i petycji? Czy może po prostu ufały, że naród tak kocha swoją władzę, że każdy jej czyn przyjmie z aplauzem – ale jeśli tak, to czemu nie podjęto tej decyzji w porozumieniu z narodem? Ale jeśli tak, to czym wytłumaczyć obawę przed kwestiami mówionymi do publiczności? Wówczas odebrałem tę decyzję i sposób jej podjęcia jako wyraz pogardy dla narodu – jako wywłaszczenie narodu z kultury – nie przez samo zdjęcie Dziadów, ale przez traktowanie ich jako własności władzy. Gdyby taka decyzja została przyjęta bez protestu, byłby to dowód, że naród skarłał. Ale na szczęście tak się nie stało. Tak więc rację miała prasa, gdy pisała, że Dziady były tylko pretekstem. Decyzja zdjęcia Dziadów była przejawem szerszego stosunku władzy do społeczeństwa – protest przeciw tej decyzji był więc protestem przeciw temu stosunkowi, czy też władzy, która sobie na taki stosunek pozwala”.

Źródło: J. Kuroń, *Notatki więzienne - W sprawie działalności politycznej*, [w:] J. Kuroń, *Dojrzewanie. Pisma polityczne 1964-1968*, Warszawa 2009, s. 121.

Gdy upewniłem się, że wiadomość o zakazie jest prawdziwa – (...) zredagowaliśmy tekst o następującym brzmieniu:

My, młodzież studiująca Warszawy, protestujemy przeciwko decyzji zakazującej wystawiania w Teatrze Narodowym w Warszawie dramatu Adama Mickiewicza – „Dziady”. Protestujemy przeciwko praktyce odcinania się od postępowych tradycji narodu polskiego.

Ostatnie zdanie ma oznaczać, że nie chodzi tu o to, aby akceptować całość tradycji narodowych łącznie z Targowicą, ONR-Falangą czy pogromem kieleckim, ale tradycją postępu. „Dziady” nie są tradycją nacjonalizmu polskiego, ale radykalnej myśli demokratycznej walki narodowowyzwoleńczej.

Źródło: J. Kuroń, *Notatki więzienne - W sprawie działalności politycznej*, [w:] J. Kuroń, *Dojrzewanie. Pisma polityczne 1964-1968*, Warszawa 2009, s. 121-122

„[...] Tak więc początkiem petycji było moje moralne oburzenie [...]. Okazało się, że nie ja jeden jestem oburzony – mimo energicznego działania władzy petycję podpisało ponad 3000 studentów. [...] Przy czym podpisy były składane w okresie sesji, kiedy na uczelniach jest niewiele osób – tak więc tych, którzy nie podpisali, nie było zbyt wiele. Sądzę, że te ponad 3000 podpisów mimo przeciwdziałania – świadczy o ideowej dojrzałości środowiska studenckiego”.

J. Kuroń, *Notatki więzienne - w sprawie działalności politycznej* [w:] J. Kuroń, *Dojrzewanie. Pisma polityczne 1964-1968*, Warszawa 2009, s. 122.

„(...) Już przed ostatnim przedstawieniem po mieście krążą plotki, że decyzję zakazującą podjęto pod naciskiem ambasady radzieckiej. Plotkę tę podchwytuje Wolna Europa i staje się ona dominującym wyjaśnieniem.”

Źródło: J. Kuroń, *Notatki więzienne - w sprawie działalności politycznej*, [w:] J. Kuroń, *Dojrzewanie. Pisma polityczne 1964-1968*, Warszawa 2009, s. 122.,

## ZAŁĄCZNIK NR 3

### Informacja o spektaklu

25 listopada 1967 roku w Teatrze Narodowym w Warszawie odbyła się premiera *Dziadów* Adama Mickiewicza w reżyserii Kazimierza Dejmka. Spektakl spotkał się z krytyką ze strony władz, które podjęły decyzję o zniesieniu przedstawienia, co wywołało falę studenckich protestów znanych jako wydarzenia marcowe lub Marzec 1968.

W 2017 roku mija 50. rocznica tamtych wydarzeń.

### PRZEBIEG WYDARZEŃ

1. Przedstawienie pełnej wersji *Wielkiej Improwizacji*.
2. „Spektakl to nóż w plecy przyjaźni polsko-radzieckiej” (Władysław Gomułka)
3. Naciski w kwestii wprowadzenia zmian w spektaklu przyczyniły się do złożenia rezygnacji przez reżysera Kazimierza Dejmka (nie została przyjęta przez władzę – reżyser zwolniony ze stanowiska dyrektora Teatru Narodowego został dopiero w lipcu).
4. Reżyser otrzymał nakaz rejestrowania reakcji publiczności.
5. Ostatnie, jedenaste przedstawienie odbyło się 30 stycznia. Zakończyło się okrzykami z widowni: „Niepodległość bez cenzury”, „Chcemy kultury bez cenzury”.
6. Po spektaklu pod pomnikiem Adama Mickiewicza złożono transparent z napisem: „Żądamy dalszych przedstawień”.
7. Relegowanie z Uniwersytetu Warszawskiego Adama Michnika i Henryka Szlajfera za udostępnienie informacji o zajęciach prasie francuskiej.
8. Wydanie tekstu Jacka Kuronia i Karola Modzelewskiego *Polityczny sens petycji w sprawie „Dziadów”*.
9. Reakcja studentów i środowiska literatów (zbieranie podpisów pod petycją, środków na gryzwy, protesty).
10. Aresztowanie osób planujących wiec przeciwko władzy na 8 marca 1968 roku: Jacka Kuronia, Karola Modzelewskiego, Henryka Szlajfera, Seweryna Blumsztajna, Jana Lityńskiego i Adama Michnika.
11. Wiec bez przywódców 8 marca – pacyfikacja przez ZOMO i aktyw robotniczy z zakładów pracy w Warszawie.
12. Obarczenie odpowiedzialnością za wydarzenia osób pochodzenia żydowskiego – polityczne szerzenie antysemityzmu.
13. Rządowa groźba rozwiązania uczelni. Zwolnienie znaczących profesorów, np. Leszka Kołakowskiego, Marii Hirszowicz, Zygmunta Baumana.
14. Nasilenie studenckich protestów i uchwalenie Deklaracji Ruchu Studenckiego.
15. Wsparcie działań studentów przez episkopat oraz skrytykowanie władzy za antysemickie postulaty.
16. Wzmoczone działania władzy (relegowanie wybranych studentów, likwidacja wybranych kierunków, zawieszenie zajęć, nakaz poboru do wojska).

## ZAŁĄCZNIK NR 5

### Polityczny sens petycji w sprawie *Dziadów* – odpowiedź Wydziału Filozofii UW na oświadczenie ZW ZMS

„ZMS [Związek Młodzieży Socjalistycznej – przyp. red.] przypisał protest młodzieży studiującej Warszawy przeciw zdjęciu z afisza *Dziadów* Adama Mickiewicza – „rozrabiackiej działalności małej i izolowanej grupki” oraz „naiwności podpisującej petycję studentów”. Wg ZMS małej grupce udało się zebrać „pewną ilość podpisów”. W rzeczywistości mimo odebrania części listu siłą przez funkcjonariuszy bezpieczeństwa oraz niektórych aktywistów ZMS i ZSP [Zrzeszenie Studentów Polskich – red.] przekazano dotychczas do sejmu 75 list z 3145 podpisami. Pogardliwa wypowiedź o „naiwności” odnosi się więc do z górą 3000 studentów. Prócz tego mówi się, że protest młodzieży studenckiej Warszawy miał nacjonalistyczny i antyradziecki charakter. Wymaga to repliki.

1. Studenci Warszawy bronili postępowych tradycji narodu. *Dziady* są szczytowym osiągnięciem kultury Polski, zaangażowanej w walkę narodowowyzwoleńczą przeciw carskiemu despotyzmowi. Nie jest to sztuka wymierzona przeciw narodowi rosyjskiemu, lecz przeciw tyranii i niewoli. Dlatego przede wszystkim jest ona aktualnym dla każdego z nas składnikiem narodowej tradycji – wyzwoleńczej i demokratycznej. Nieprawdą jest, że zdjęcie *Dziadów* nastąpiło w wyniku interwencji ambasady radzieckiej; dowodem recenzja osztuce opublikowana w „Prawdzie” z 30 stycznia, tj. w dniu ostatniego przedstawienia. Na przykładzie *Dziadów* widać jednak najlepiej, że cenzurowanie tradycji wyzwoleńczo-demokratycznej niezależnie od tego, jakimi metodami

jest ono podyktowane, staje się w praktyce cenzurowaniem tradycji niepodległościowej. Taki był sens skandowanego podczas manifestu hasła „niepodległość bez cenzury” i taki był sens petycji.

2. Studenci Warszawy bronili także elementarnego prawa demokratycznego społeczeństwa do kontroli nad posunięciem władz sprawujących mecenat nad kulturą. Mówiąc oględnie, wolno przypuszczać, że zdjęcie z afisza *Dziadów* Adama Mickiewicza jest przejawem zaostrzonej cenzury. Mówiąc oględnie, wolno przypuszczać, że wyrządzono tu szkodę rozwojowi kultury narodowej. Mówiąc oględnie, nie jest chuligaństwem, ani wykroczeniem dyscyplinarnym protest w tej sprawie. Czy ZMS, który potępił protest młodzieży studenckiej, zdecyduje się na to, by ujawnić i przedyskutować z tą młodzieżą swe merytoryczne stanowisko?”

Źródło: J. Kuroń, *Notatki więzienne – w sprawie działalności politycznej*, [w:] J. Kuroń, *Dojrzewanie. Pisma polityczne 1964-1968*, Warszawa 2009, s. 123-124.

## ZAŁĄCZNIK NR 6

„W drugiej połowie lutego przyszedł do mnie pewien student UW i pokazał mi wierszyk, który rozkolportowano na Uniwersytecie Warszawskim. Oto tekst tego wierszyka:

„Wieszcz narodu zszedł na Dziady  
czy już o tym wiecie?  
Gdy go Michnik i Szlajfery  
Okrzykują w świecie  
Rzekł tak mądrze ktoś niedawno  
O piątej Kolumnie,  
A Polacy w Żydów ślepią,  
Bo jak zwykle – durnie.  
Dalej bracia, karabele  
Każdy w dłonie chwytą.  
Żyda za pejs i za morze  
Rada znakomita.  
Im tu Polska, w którą pluja  
Daje nadal łaski.  
Ty studencie piwko ciągniesz, czekasz na oklaski”.

Źródło: J. Kuroń, *Notatki więzienne – w sprawie działalności politycznej*, [w:] J. Kuroń, *Dojrzewanie. Pisma polityczne 1964-1968*, Warszawa 2009, s. 125.

## ZAŁĄCZNIK NR 7

Przeczytaj reakcję Jacka Kuronia na antysemicki wierszyk. Czarnym markerem zakreśl cały tekst z wyjątkiem słów-kluczy, które według Ciebie staną się wierszem-odpowiedzią na antysemicki tekst.

### PRZECIW FASZYSTOWSKIEJ PROWOKACJI

„ W oczywistym celu przeciwdziałania akcji protestacyjnej młodzieży studenckiej w sprawie *Dziadów* posłużono się tradycyjną bronią reakcji – antysemityzmem i prowokacją.

Na uniwersytecie pojawiła się rymowana ulotka faszystowska. Autorzy ulotki dwukrotnie powołują się na autorytety oficjalne, raz gdy piszą, iż „rzekł tak mądrze ktoś niedawno o V kolumnie”; drugi raz, gdy piszą, że Mickiewicza „Michnik i Szlajfery ogłaszają w świecie” (jest to wersja stołecznej służby bezpieczeństwa w śledztwie przeciwko kolegom A. Michnikowi i H. Szlajferowi).

Autorzy ulotki traktują oburzenie i protesty społeczeństwa polskiego przeciw zdjęciu *Dziadów* jako rezultat żydowskiej intrygi: „ a Polacy w Żydów ślepią bo jak zwykle durnie” – piszą z właściwą temu osobliwemu patriotyzmowi pogardą dla narodu polskiego.

Autorzy ulotki nie lubią widać protestów przeciwko decyzjom władzy. Zamiast tego proponują studentom pognanie „Żyda za pejs i za... rada znakomita”. Faszyzm nie przejdzie. Autorzy ulotki dobrze o tym wiedzą.

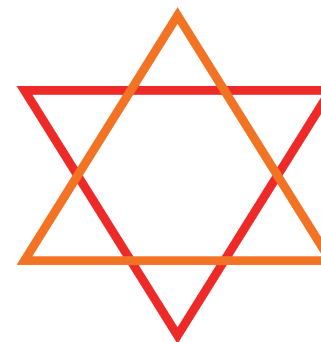
Ich celem jest prowokacja – czy słusznego oburzenia przeciwko faszystowskiemu wybrykom nie uda się wykorzystać dla wprowadzenia na UW stanu wyjątkowego?”

Źródło: J. Kuroń, *Notatki więzienne – w sprawie działalności politycznej*, [w:] J. Kuroń, *Dojrzewanie. Pisma polityczne 1964-1968*, Warszawa 2009, s. 125.

## ZAŁĄCZNIK NR 8

Wokół rysunku wpisz argumenty poświadczające poniższą tezę Jacka Kuronia.

„Wierszydło, które tu cytowałem,  
jest znakomitą ilustracją politycznych funkcji antysemityzmu.”



Zapoznaj się z powyższymi wypowiedziami Jacka Kuronia na temat antysemityzmu. Dopisz swój komentarz.

TWÓJ KOMENTARZ DO SŁÓW JACKA KURONIA	JACEK KURON O ANTYSYSEMITYZMIE
	„Skoro Żydzi, to atak na tych, którzy zdejmują <i>Dziady</i> , staje się pluciem na Polskę”.
	„Wynika to ze specjalnej wizji świata antysemityzmu. Dzieli on ludzkość na Polskę i jej wrogów, czyli wszystkich obcoplemieńców. Przy czym Polska to aktualne władze państwowe – w ten sposób każda krytyka władzy państwowej jest pluciem w Polskę, jest dziełem obcych rasowo”.
	„Ale przecież w tym wierszyku, jak w ogóle w całym antysemityzmie nie chodzi o rację, wręcz przeciwnie, chodzi o to, aby zamiast myślenia, studiów, poszukiwania właściwej drogi, szukać nieczystych rasowo – to najprostsza z wszystkich możliwych recepta na zaangażowanie polityczne. Obawiam się jednak, że ten typ argumentacji jest w naszym kraju szczególnie niebezpieczny”.
	„Po wojnie słowo antysemityzm nabrało specyficznego znaczenia. Hitlerowcy byli antysemitami i stąd, jeśli ktoś nie popierał krematoriów, nie uważał się za antysemitę”.
	„Jeśli więc dziś używa się tego słowa, to trzeba wyraźnie sprecyzować jego treść znaczeniową. Są ludzie, którzy czują się Żydami, język żydowski i żydowską kulturę traktują jako swoją – jest to mniejszość narodowa i antysemityzmem do tych ludzi byłoby ograniczenie ich praw obywatelskich – a w tym praw do narodowej kultury i języka”.
	„Jeśli ktoś dokonuje takiej klasyfikacji rasowej obywateli, hańbi naród polski”.
	„Bowiem w tym wypadku właśnie rasę, ten wymysł głupców, traktuje się jako jeden z wyznaczników wartościowania człowieka. Po co pytao mnie o aryjską czystość przodków? Po co informowano opinie publiczną, ilu to szpiegów, aferzystów i stalinowców było Żydami?”
	„Ale są ludzie, którzy uważają się za Polaków, język polski i kultura polska – to ich język i kultura. Jeśli tych ludzi wyróżnia się na podstawie wyglądu, brzmienia nazwiska własnego czy panieńskiego matki – jeśli mówi się o nich Żydzi, czy też ludzie żydowskiego pochodzenia, to jest to antysemityzm i to antysemityzm rasistowski”.
	„Czy z tego, co tutaj powiedziałem, wynika, że rację mieli na przykład teoretycy ONR-Falanga, kiedy nędzę, krzysy, bezrobocie w Polsce międzywojennego dwudziestolecia uzasadnili obecnością Żydów w Polsce? Takie uzasadnianie służyło odwróceniu uwagi mas od rzeczywistych przyczyn ich położenia. Zamiast kapitałowi i faszystującej dyktaturze, państwo kierowało gniew mas przeciw Żydom w ogóle. Przy czym ofiarą gniewu nie padał oczywiście Poznański czy Kon, tylko biedota żydowska”.
	Nie podejmuję się merytorycznej polemiki, po prostu informuje się, że pro-testy w sprawie
Jak tworzyło Ci się własny komentarz?	

## ZAŁĄCZNIK NR 10

Prześledź drogę wzmocnienia antysemityzmu w okresie zaborów, biorąc pod uwagę podziały społeczne i zmiany polityczno-gospodarcze.

Kapitalizm, a wraz z nim nowoczesny naród polski, kształtował się na tych ziemiach w okresie niewoli narodowej.

Mieszczanstwo polskie było słabe, a bardzo liczni byli Żydzi i Niemcy. W efekcie konflikty społeczne bardzo często przybierały formę konfliktów narodowych – a jeszcze częściej były przez konflikty narodowe przesłaniane, spychane na drugi plan.	Chłop, wychodząc na rynek, stykał się z Żydem, a przecież zrozumieć mechanizm rynku kapitalistycznego jest o wiele trudniej, niż spostrzec odębność kulturową pejsatego Żyda. Drobnomieszczanin stykał się z drobną konkurencją drobnomieszczanina żydowskiego. Robotnik często widział żydowskiego kapitalistę	Drobnomieszczanin stykał się z drobną konkurencją drobnomieszczanina żydowskiego.	Robotnik często widział żydowskiego kapitalistę.	Znaczną część inteligencji polskiej często ludzi zasłużonych dla rozwoju kultury narodowej uznano za Żydów na zasadzie brzmienia nazwiska, koloru oczu, kształtu nosa czy ostatecznie nazwiska panieńskiego matki.
---	---	---	--	--

Wszystko to działo się w warunkach braku własnej państwowości – przy dyskryminacji kultury narodowej. Bardzo łatwo w tych warunkach przyjąć nacjonalistyczną wizję świata – to jest szukać genezy wszystkich konfliktów społecznych w różnicach narodowych.

Konsekwencje:

[...] Niezależnie od ich [Żydów – przyp. aut.] kultury i świadomego akcesu do narodu polskiego organizowano przeciw nim antysemicką nagonkę, a często antysemickie ekscesy.

W ten sposób z przynależności narodowościowej, która jest zazwyczaj powodem dumy, zrobiono piętno.

[...] Dalej w pierwszych latach po wyzwoleniu znaczna część inteligencji polskiej zachowywała rezerwę wobec nowego systemu. Ta jej część, którą antysemityzm wyobcował i uczynił Żydami, widziała w nowym porządku, który jednoznacznie odcinał się od wszelkiego antysemityzmu, wielką szansę stania się Polakami. W sumie nową władzę bardzo często reprezentuje człowiek z piętnem żydowskim i dla wszystkich jej przeciwników z nią się utożsamia”.

Źródło: J. Kuroń, *Notatki więzienne – w sprawie działalności politycznej*,

[w:] J. Kuroń, *Dojrzewanie. Pisma polityczne 1964-1968*, Warszawa 2009,



## ZAŁĄCZNIK NR 11

### Tekst A

Petycja do władz jest elementarnym prawem obywatelskim, a jeśli tak, to inicjowanie i organizowanie jest organiczną częścią tego prawa. Ponieważ nie może być w ogóle petycji, która nie jest zorganizowana. Jeśli uznać, że organizowanie petycji do władz jest naruszeniem prawa, to sama petycja byłaby również naruszeniem prawa – a takie orzeczenie byłoby jednoznacznie sprzeczne z Konstytucją PRL.

Pisanie i rozpowszechnianie jakichkolwiek tekstów mogłoby stanowić naruszenie prawa, gdyby tekst zawierał wiadomości fałszywe mogące wyrządzić szkodę interesom państwa polskiego, wzywanie do obalenia przemocą czy przestępstwa. Takich wiadomości ani wezwań nie zawiera żaden z napisanych przeze mnie tekstów i nie narzuca ich akt oskarżenia.

Wiec jest elementarnym prawem obywatelskim i organizowanie wiecu stanowi organiczną część tego prawa, chyba że celem wiecu jest dokonanie przestępstwa, ale takiego zarzutu akt oskarżenia nie stawia i nie ma do niego żadnych podstaw.

Jedyne więc, co może stanowić naruszenia prawa, to niezarejestrowanie wiecu w odpowiedniej radzie narodowej. Jest to przepis administracyjny i jego naruszenie nie może stanowić podstawy postępowania karnego.

[...] Dziś już po wydarzeniach czechosłowackich widać wyraźnie, jak

głęboko słuszna jest zasada, aby walkę o pokój w Wietnamie wiązać z walką o prawo wszystkich narodów do samostanowienia, przeciw tendencji wielkich mocarstw do traktowania świata jako domeny swych wpływów. [...]

Czy jednak każdy obywatel, którego działalność nie podoba się władzom, może być karany sądownie? Innymi słowy – czy obywatel ma prawo występować przeciw decyzjom swojej władzy?

Ustawodawca w obowiązujących aktach prawnych, w Konstytucji i w Kodeksie Karnym uznał, że może. Nie ma w K.K. artykułu, który karałby w ogóle występowanie przeciw decyzjom władzy państwowej. Karane są ściśle określone czyny odpowiadające pewnym ściśle sprecyzowanym warunkom: przynależności do tajnego związku, organizowanie zgromadzeń, na których ma być popełniona zbrodnia, rozpowszechnianie wiadomości fałszywych mogących wyrządzić szkodę interesom państwa, wzywanie do obalenia przemocą i do czynów stanowiących przestępstwo.

Zakazywać występowania przeciwko decyzjom władzy państwowej można tylko wówczas, gdy zakłada się, że władza stoi ponad narodem – ponad obywatelami. Jeśli jednak głosi się, że rząd – kierownictwo państwowe – otrzymało swój mandat z rąk obywateli, to trzeba akceptować prawo tych obywateli do wpływania na wszelkie decyzje swego kierownictwa tak pośrednio, jak i bezpośrednio. Bowiem najbardziej nawet demokratyczny rząd nie może podejmować wszystkich swoich decyzji w drodze referendum, ani tym bardziej zakładać, że będą to zawsze decyzje nieomyłne.

Stąd protest obywateli jest z jednej strony środkiem do wywierania wpływu na swoich mandatariuszy, a z drugiej sygnałem dla rządu, że polityka jego w jakiejś sprawie jest sprzeczna z dążeniami i wolą wszystkich obywateli czy jakiejś jej części. Decyzje odpowiednich instancji w aparacie państwowym muszą być wykonywane, ale jednocześnie obywatele muszą mieć zagwarantowane prawo do krytyki, protestów, petycji, demonstracji.

Określać ten rodzaj obywatelskiej działalności jako wiechrzycielstwo, awanturnictwo, przestępstwo to zakładać, że władza ma charakter ponadnarodowy – jest to cecha charakterystyczna dla systemów totalitarnych. [...]

Opozycja to obywatele niezadowoleni z aktualnej polityki państwa w całości czy też w jakiejś części. Stąd rządowi opozycja zawsze się nie podoba, a w ogóle nie może być ani potrzebna, ani niepotrzebna, bo po prostu jest albo jej nie ma. Można więc co najwyżej twierdzić, że nie ma w naszym kraju opozycji, czy też, że stanowi ona zjawisko marginesowe. Ale o tym nie można się przekonać, jeśli z niezadowolonymi obywatelami rozmawia się tylko w śledztwie i w sądzie. Chyba że w tym zdaniu [„opozycja jest niepotrzebna” – przyp. aut.] chodzi o to, że nie wolno, aby była opozycja, ale oznacza to samowładztwo charakterystyczne dla systemu totalitarnego”.

J. Kuroń, *Notatki więzienne - w sprawie działalności politycznej* [w:] J. Kuroń, *Dojrzewanie. Pisma polityczne 1964-1968*, Warszawa 2009, s. 130-133.

## Tekst B

Uważam, że po to, abym mógł skończyć studia i zajmować się pracą umysłową, musieli na mnie pracować ludzie zatrudnieni w sferze produkcji materialnej. Jeśli więc ich będziemy nazywać Polską Ludową, to wiem, co im zawdzięczam, czy raczej jakie mam wobec nich obowiązki. Z tytułu podziału pracy przypadła mi w udziale rola inteligenta humanisty, a jednym z podstawowych zadań człowieka, który pełni tę rolę, jest objaśnianie rzeczywistości. Stąd posiada on szczególny obowiązek, aby te objaśnienia były zawsze prawdziwe – to jest zgodne z jego przekonaniami. Nikt nie ma monopolu na to, żeby zawsze mieć rację, i od każdego trzeba wymagać, aby to, co mówi, było zgodne z jego przekonaniami. Ale racją bytu nauczyciela, dziennikarza, działacza społecznego jest objaśnianie rzeczywistości. Gdy kłamią, to jest gdy mówią i czynią co innego, niż myślą, tracą moralne prawo do pełnienia swej roli – ich odpowiedzialność wówczas jest niewspółmiernie większa od odpowiedzialności tych, których racją bytu jest produkcja dóbr materialnych. Wszystko, co robiłem, uważałem za swój obowiązek, rachunek, który muszę spłacać za wykształcenie, które otrzymałem.

Każdy człowiek żyje na miarę swojej świadomości i inaczej żyć nie umie. Jestem starszy od wszystkich, którzy zostali wplątani w tę sprawę, bardziej doświadczony. Szczególnie wśród moich wychowanków z harcerstwa miałem znaczny autorytet. Moja postawa wpływała na ich postawę, moje działanie pociągało za sobą ich działanie. Jeśli więc dziś spotykają jakieś represje ludzi, którzy pod moim wpływem uczynili to, co uczynili – ja w pierwszym rządzie jestem za to odpowiedzialny. Szczególnie wobec tych, którzy w więzieniu uznali, że działali nie w pełni świadomie, jestem za to odpowiedzialny, choć nie było w tym

moich intencji. Tym niemniej uważam, że odpowiedzialność za milczenie w obliczu totalitaryzmu jest jeszcze większą, i dlatego nie żałuję swego wyboru. [...]

Uważam, że każdy obywatel odpowiada nie tylko za siebie i swoich najbliższych, ale także za los swego narodu i za jego władzę. Występowanie przeciw decyzjom władzy to jedna z podstawowych form tej odpowiedzialności. Wyrok skazujący w tym procesie będzie usankcjonowaniem w majestacie prawa społecznego porządku, w którym nikt za nic nie odpowiada. Skutki takiego porządku są zawsze zbrodnią, za którą odpowiadamy wszyscy.

Źródło: J. Kuroń, *Notatki więzienne - w sprawie działalności politycznej*, [w:] J. Kuroń, *Dojrzewanie. Pisma polityczne 1964-1968*, Warszawa 2009, s. 139-140.

## Bibliografia

1. J. Kuroń, *Notatki więzienne - w sprawie działalności politycznej* [w:] J. Kuroń, *Dojrzewanie. Pisma polityczne 1964-1968*, Warszawa 2009.
2. F. Myszkowski, [*Galeria zdjęć ze spektaklu „Dziady”*], fotografia, [online], E-teatr.pl, [dostęp 4.08.2017]. Dostępny w internecie: <https://goo.gl/MH9LRk>.
3. Teatr Narodowy, *Adam Mickiewicz. „Dziady”. Program spektaklu*, [online], E-teatr.pl, [dostęp 4.08.2017]. Dostępny w internecie: <https://goo.gl/fKNSz3>.

Mirosław Skrzypczyk

## TWARZĄ W TWARZ

## PRZED FESTIWALEM

### CELE SZCZEGÓŁOWE:

- odnalezienie wartości w swojej lokalnej społeczności,
- budowanie poczucia dumy i związku z lokalną wspólnotą,
- podjęcie przez uczniów i uczennice działania na rzecz społeczności poprzez pracę z pamięcią, topografią i tożsamością (jednostkową i zbiorową).

### CZĘŚĆ I „DZIAŁANIE” – CO TO ZNACZY?

### CELE SZCZEGÓŁOWE:

- poznanie poglądów Jacka Kuronia na temat działania,
- poznanie konkretnych realizacji i projektów artystycznych w lokalnych wspólnotach.

### PRZEBIEG ZAJĘĆ

1. Poproś uczniów i uczennice o wyszukanie w internecie informacji o życiu, działalności i poglądach Jacka Kuronia.

2. Po przedstawieniu przez uczniów i uczennice wyników swoich poszukiwań i próbie rekonstrukcji najważniejszych faktów z życia i poglądów Kuronia, zapisz pytanie „Czym jest działanie i tworzenie w oparciu o koncepcje i działalność Jacka Kuronia?”.
3. Rozdaj fragmenty książki *Działanie. Jeśli nie panujemy nad swoim życiem, ono panuje nad nami* Jacka Kuronia (Załącznik nr 1).
4. Daj chwilę na przeczytanie i przemyślenie fragmentów, a potem rozpocznij dyskusję na temat działania i tworzenia.

Przykładowe pytania, jakie możesz zadać grupie:

- Jaką wizję człowieka proponuje Kuroń? Jakie są, a jakie powinny być relacje między jednostką a wspólnotą?
- Co oznacza pojęcie „metanoia”?
- Na jakich wartościach opiera się działanie w koncepcji Kuronia?

Jak można rozumieć sformułowanie „*twarzą w twarz*”, które Kuroń przywołuje w kontekście współdziałania?

## CZĘŚĆ II

### ARTYSTYCZNE DZIAŁANIA W PRZESTRZENI LOKALNEJ – CASE STUDY

#### PRZEBIEG ZAJĘĆ

1. Zaproponuj uczniom przyjrzenie się projektom artystów działających lokalnie (np. Daniela Rycharskiego pracującego na wsi lub Pawła Althamera pracującego w mieście).

Materiał do dyskusji: wypowiedź *Wiesź potrzebuje wydarzeń artystycznych* Daniela Rycharskiego (<https://youtu.be/kYOWPUk7e3s>).

- Przykładowe pytania, jakie możesz zadać grupie:
  - Jaką formę działań proponuje Rycharski?
  - Jaki mają one cel? Dlaczego są one potrzebne?
  - Jak Rycharski rozumie zadanie artysty na wsi?
2. Pokaż uczestnikom i uczestniczkom warsztatu film *Do czego mnie matka urodziła* Daniela Rycharskiego (<https://youtu.be/kYOWPUk7e3s>) bądź film *Bródno 2000* Pawła Althamera (<https://goo.gl/8rP65L>).
  3. Rozmowa o filmie

Przykładowe pytania, jakie możesz zadać grupie (do pracy z filmem Rycharskiego):

- Jakie są pierwsze wrażenia i odczucia po obejrzeniu filmu?
- Kim jest główna bohaterka? Jak możemy określić jej tożsamość? Zwróć uczniom i uczennicom uwagę na pytania: „Do czego mnie matka urodziła?”, „Kto mnie zauważy?”, „Do czego zostałam stworzona?”.
- Jakie miejsca tworzą topografię wsi? W jaki sposób bohaterka konstruuje i pokazuje topografię wsi?
- Jakie problemy wsi pokazuje film?
- Jakie stereotypy wsi i „zachowań wiejskich” zostały w filmie pokazane? (np. disco polo, kicz, seksualność „ludowa” – frywolne pozy)
- Jaka jest poetyka filmu? (np. kampa, ironia)
- Jak można określić cel filmu? Czy jest diagnozą pewnego stanu współczesnej wsi? Czy może pełnić inną rolę? (np. próba przepracowania wiejskiego pochodzenia, wstydu). Jaką rolę może mieć film dla Rycharskiego? A jakie znaczenie może mieć dla głównej bohaterki?
- W jaki sposób film pokazuje problem wstydu wsi i pochodzenia wiejskiego?
- Jak można rozumieć relacje między wsią a artystą? Czy pochodzenie artysty ma znaczenie? Czy film pokazuje kolonizatorskie spojrzenie na wieś, czy je przełamuje?
- Jak można interpretować ostatnią scenę? Jakie znaczenie ma ucieczka ze wsi? Czy opuszczenie wsi jest rozwiązaniem problemu? Czy można uciec ze wsi? Dlaczego samochód się zatrzymuje?

#### 4. Podsumowanie zajęć: **Działanie** i co dalej?

Poproś uczniów i uczennice o wskazanie głównych tematów i problemów wspólnych dla Jacka Kuronia i Daniela Rycharskiego, np. spotkanie „twarzą w twarz”, dialog, bycie razem, działanie jako szansa na zmianę, przepracowanie wstydu, wspólne i równoprawne tworzenie w oparciu o synergię i wzajemne rezonowanie.

5. Poproś uczniów i uczennice o zastanowienie się, czy i w jaki sposób Kuroń i Rycharski mogą stanowić inspirację dla ich własnych działań.

#### W podsumowaniu można:

- wykorzystać tekst Anny Cieplak *Jacek Kuroń i animacja kultury: co dalej?* (pełen opis w bibliografii),
- przywołać działalność edukacyjną i twórczą Uniwersytetu Powszechnego im. J.J. Lipskiego w Teremiskach, <http://www.teremiski.edu.pl>.

6. Praca domowa. Podziel uczestników i uczestniczki na dwie grupy:

#### I GRUPA

Zadaniem uczniów i uczennic jest rozmowa z rodzicami lub dziadkami wokół następujących pytań:

1. Kim jest dla nich Jacek Kuroń?
2. Kto jest dla nich autorytetem, bohaterem, ważną osobą naszych czasów?

3. Czy kogoś takiego potrafia wskazać w swoich miejscowościach, w gminie? Co w nim cenia (wartości, działania itp.)?

## II GRUPA

Zadaniem uczniów i uczennic jest znalezienie w ich miejscowości różnych form upamiętnienia osób bądź wydarzeń i próba ich charakterystyki (kto lub co jest upamiętniony/upamiętnione, dlaczego, jaka jest forma upamiętnienia itp.)

## PRZYGOTOWANIE DO ANIMACYJNEGO DZIAŁANIA FESTIWALOWEGO

### refleksja nad zmianą

### CEL SZCZEGÓŁOWY:

- **zaktywizowanie uczniów do podjęcia własnych działań, inspirowanych przemyśleniami Kuronia i twórczością artystów społecznych**
1. Porozmawiaj z uczniami o wynikach pracy domowej i o zgromadzonych materiałach – czego uczniowie dowiedzieli się od rodziców lub dziadków oraz jakie są formy upamiętnienia osób i wydarzeń w ich miejscowościach.

Dyskusję możesz pogłębić i poszerzyć, wykorzystując teksty:

- J. Young, **Pamięć i kontrapamięć. W poszukiwaniu społecznej estetyki pomników Holocaustu.**
- W. Burszta, **Upamiętnienie jako forma praktyki kulturowej.**
- **oraz koncepcję miejsc pamięci Pierre Nora.**

Pełne opisy bibliograficzne tekstów w bibliografii.

### CO WARTO ZMIENIĆ?

Porozmawiaj z uczniami i uczennicami o tym, co warto zmienić w świecie, w którym żyją. W jaki sposób można zainspirować się twórczością Kuronia czy Rycharskiego?

Wybierzcie jedno działanie, które można zrealizować w Waszej społeczności.

Możesz włączyć do rozmowy wątek animacyjny i podyskutować o tym, kim jest animator kultury lub jak tworzyć lokalne projekty twórcze. Pomoże ci publikacja **Centrum Edukacji Obywatelskiej Przybownik animatora kultury. Lokalne projekty twórcze**, red. M. Dobiasz: [goo.gl/x2xzu0](http://goo.gl/x2xzu0).

## WŁASNE PROJEKTY ANIMACYJNE

1. Zaproponuj uczniom i uczennicom działanie artystyczne w przestrzeni publicznej. Zaproś ich np. do tworzenia nowej mapy symbolicznej. Projekty mogą mieć również inny charakter, wynikający z potrzeb lokalnej społeczności i rozmów z uczniami. Inspiracją do działań mogą być koncepcje Jacka Kuronia oraz twórczość Daniela Rycharskiego lub Pawła Althamera. Pomysłów i metod przeprowadzenia projektów warto poszukać w *Przyborniku animatora kultury. Lokalne projekty twórcze*.

**Propozycja:** Tworzenie nowej mapy symbolicznej czyli przygotowanie nowych form upamiętnień miejsc, doświadczeń, osób ważnych dla lokalnej społeczności (np. pomników) lub innych form zachowania opowieści, legend, pieśni itd. (Inspiracja: Pomnik Chłopa Daniela Rycharskiego).

2. Spróbujcie wystawić w przestrzeni fizyczny pomnik lokalnego autorytetu (np. kogoś z rodziny lub Waszej miejscowości, kto w jakiś sposób został zauważony przez wspólnotę, zrobił dla niej coś pozytywnego. Możecie także postawić pomnik doświadczenia lub wydarzenia ważnego dla wspólnoty.
3. Stwórzcie nową mapę miejscowości i nanieście na nią nowe miejsca pamięci w postaci pomników lub opowieści i legend miejsca, pieśni, dźwięków czy wydarzeń.
4. Zorganizujcie wędrowkę szlakiem nowych pomników lub innych miejsc pamięci naniesionych na mapę.

## Bibliografia:

1. P. Althamer, *Bródno 2000*, (5:52), [online], [dostęp 19.08.2017]. Dostępny w internecie: <https://goo.gl/8rP65L>.
2. W. J. Burszta, *Upamiętnienie jako forma praktyki kulturowej*, [w:] *Znaki (nie)pamięci. Teoria i praktyka upamiętniania w Polsce*, red. M. Fabiszak, A.W. Brzezińska, M. Owsiniński, Kraków 2016.
3. A. Cieplak *Jacek Kuroń i animacja kultury: co dalej?*, [w:] *Kuroń. Przewodnik Krytyki Politycznej*, Warszawa 2014.
4. J. Kuroń, *Działanie: jeśli nie panujemy nad własnym życiem, ono panuje nad nami*, Wrocław 2002.
5. P. Nora, *Między pamięcią a historią: lieux de memoire*, przeł. M. Borowski, M. Sugiera, „Didaskalia” 2011, nr 105.
6. M. Dobiasz, *Przybornik animatora kultury. Lokalne projekty twórcze*, [online], [dostęp 19.08.2017]. Dostępny w internecie: [goo.gl/x2xzu0](http://goo.gl/x2xzu0).
7. T. Rakowski, *Pożegnanie kultury zawstydzienia*, „Teksty Drugie” 2016, nr 4.
8. D. Rycharski, *Do czego mnie matka urodziła?*, (6:39), [online], [dostęp 19.08.2017]. Dostępny w internecie: <https://youtu.be/kYOWPUk7e3s>.
9. D. Rycharski, *Wieś potrzebuje wydarzeń artystycznych Daniela Rycharskiego*, (5:54), [online], [dostęp 19.08.2017]. Dostępny w internecie: <https://www.youtube.com/watch?v=kYOWPUk7e3s>.
10. A. Szpociński, *Miejsca pamięci (lieux de memoire)*, „Teksty Drugie”, 2008, nr 4.
11. J. E. Young, *Pamięć i kontrapamięć. W poszukiwaniu społecznej estetyki pomników Holokaustu*, „Literatura na świecie” 2004, nr 1-2.



## ZAŁĄCZNIK NR 1

Fragmety z książki *Działanie. Jeśli nie panujemy nad swoim życiem, ono panuje nad nami* Jacka Kuronia.

W tym sformułowaniu zawiera się moja lewicowość. Zawsze chcemy działać na rzecz najstabszych – ale nie po to, by pognębić silniejszych, ale by najsilniejszym był każdy. [...] przekonałem się, że można inspirować takie współdziałanie, w którym każdy jest najlepszy. Każdy we własnej dziedzinie – odrębnej, lecz jednakowo ważnej dla zespołu. Jednakże prócz wysiłku w wyszukiwaniu specjalności dla każdego potrzebny jest odpowiedni klimat: „u nas nie ma gorszych, wszyscy są najlepsi”. Innymi słowy, każdy członek grupy musi uznać ową dewizę za zadanie dla siebie. Każdy jest najlepszy. Wierzmy uparcie, że najważniejszym motywem ludzkiego działania jest pieniądz. A przecież wiemy doskonale, że dużo większą siłą motywacyjną dla człowieka jest miłość i przynajmniej przeczuwamy, że równie ważna jest twórczość, realizowanie swojego „ja”. (s. 9)

Kiedy mówimy, że jednostka czyni kulturę siłą realizacji swoich dążeń, znaczy to przecież, że w tym procesie współpracują z nią, za pośrednictwem swoich wytworów, wszyscy jego twórcy – historyczni i współcześni. Zarazem, z reguły bezpośrednio, współdziałają z nią inne jednostki – twarzą w twarz, w mniejszych i większych grupach. (s. 20)

We współdziałaniu osobistym, twarzą w twarz, kładę szczególny nacisk na symetrię przeżywania i wyrażania. Warunkiem bowiem przecięzania przeciwieństw jest sytuacja, gdy jednostka w takim samym stopniu wyraża się w przeżyciach partnera, w jakim przeżywa jego przeżycia. Innymi słowy, pozostaje w stosunku podmiotowym do dru-

giego człowieka [...]. Taka sama symetria obowiązuje we współdziałaniu grupowym. Każdy, kto wyraża swe przeżycia w monologu (podczas wykładu, w dziele artystycznym itp.), może liczyć na zrozumienie odbiorcy – dotarcie do jego przeżyć – tylko w takim stopniu, w jakim odwołuje się do wspólnych z nim symboli kulturowych. Na dodatek musi to czynić w taki sposób, by odbiorca mógł uchwycić jego przeżycia jako moment przeżyć własnych. Zwróćmy uwagę, że z perspektywy odbiorcy jest to współdziałanie twarzą w twarz – adresat wypowiedzi rekonstruuje ją („tworzy”) w swoich przeżyciach i w swoim świecie jako przedmiot współdziałania. (s. 53)

W tym kontekście Senge<sup>1</sup> sięga po greckie słowo „metanoia”, oznaczające głębokie przeżycie prowadzące o zasadniczej przemiany wewnętrznej. Autor ma na myśli zmianę sposobu myślenia w organizacjach uczących się. Ale mówi też o niezwykłym przeżyciu – radości twórczego współdziałania: „kto raz przeżył coś takiego, będzie całe życie za tym tęsknił [...]. Następuje zjawisko rezonansu lub synergii [...]. Występuje wspólnota celu, wspólna wizja i rozumienie, jak swoją działalnością uzupełnić działalność innych. Pojedynczy ludzie nie muszą poświęcać swoich osobistych zainteresowań na rzecz wizji zespołu – to raczej wizja zespołu powstaje z rozwinięcia wizji osobistych”. Powyższa analiza dość precyzyjnie opisuje sytuacje, które wiele razy miałem okazję obserwować lub uczestniczyć w nich osobiście. Mam na myśli współdziałanie grup młodzieżowych, „trudne” środowiska społeczne – zapadłe wsie, zaniedbane dzieci, ruch pomocy prześladowanym rodzinom strajkujących i więzionych robotników. (s. 159-160)

<sup>1</sup> P.M. Senge, *Piąta dyscyplina. Teoria i praktyka organizacji uczących się*, Warszawa 2012.

Iwona Kryczka, Olga Gronowska-Pszczółka

## DEBATA METODĄ DOCIEKAŃ FILOZOFICZNYCH

Jakimi wartościami kieruje się patriota XXI wieku?

## PODCZAS FESTIWALU

### CELE SZCZEGÓŁOWE:

- przygotowanie ucznia do tego, by potrafił przedstawiać swoje opinie,
- formowanie poczucia własnej godności i szacunku dla innych,
- rozwijanie umiejętności krytycznego i logicznego myślenia, rozumowania, argumentowania i wnioskowania.

### METODA DOCIEKAŃ FILOZOFICZNYCH

#### UWAGA

Zajęcia wymagają ustawienia krzeseł w kręgu. Przed zajęciami przygotuj karty z pytaniami podanymi w punkcie 3, a także przygotuj sprzęt do wyświetlenia filmu oraz zdjęcia (stymulusu).

## WSTĘP

Aby wprowadzić uczniów w tematykę wartości, warto opowiedzieć o działalności Jacka Kuronia przed 1989 rokiem i po częściowo wolnych wyborach, a także pokazać fragment filmu **Dobranocki Jacka Kuronia**: <https://www.youtube.com/watch?v=b6nWghb43Ps>.

Wspólnie odpowiedzcie na pytania:

- Co to za film?
- Kto w nim występuje?
- Jakim językiem mówi bohater?
- Jak wygląda?
- Jakie tematy poruszone zostały w filmie?
- W jakim celu został on nagrany?
- Kto jest odbiorcą filmu?
- Kiedy był wyświetlany?
- Czy dziś możemy odnaleźć podobne programy telewizyjne albo podobne materiały dostępne w innych mediach (internet, media społecznościowe)?

## PRZEBIEG ZAJĘĆ

1. Wprowadź uczniów w temat dyskusji i podaj cele zajęć.
2. Przedstaw stymulus: zdjęcie Jacka Kuronia z cytatem (Załącznik nr 1). Możesz głośno przeczytać cytat lub wyświetlić zdjęcie na rzutniku, albo też rozdać uczniom kartki ze zdjęciem i wypowiedzią Jacka Kuronia.
3. Rozłóż karty z następującymi pytaniami wyjściowymi na podłozie:
  - Co zrobiłby Jacek Kuroń w dzisiejszej, podzielonej Polsce?
  - Jakie cechy charakteryzują patriotę lub patriotkę w XXI wieku?
  - Jakiej Polski chciał Jacek Kuroń?
  - Czy naprawdę, jak twierdził Jacek Kuroń, z każdym można się dogadać?
  - Jak rozumieć słowa Jacka Kuronia: „Przebudowując nasz kraj, musimy go przebudowywać solidarnie”?

Pytania powinny być ułożone tak, by można było je swobodnie czytać. Daj uczniom kilka minut, by zapoznali się z pytaniami i wybrali to z nich, które jest dla nich najciekawsze, które ich inspiruje lub wzbudza ciekawość. Uczniowie ustawiają się przy wybranym pytaniu.

4. Tworzenie pytań szczegółowych. Poproś, by każdy z uczestników dyskusji zapisał jedno pytanie szczegółowe, które koresponduje z wybranym pytaniem wyjściowym. Może to być pytanie dotyczące współczesnej sytuacji społecznej, luźno nawiązujące do myśli Kuronia. Warto podkreślić, że głównym tematem i kontekstem dyskusji są wartości patrioty i patriotki XXI wieku.

Jeśli osób jest więcej niż dziesięć, warto dobrać uczniów i uczennice w pary lub czwórki (o doborze decyduje wybór tego samego pytania wyjściowego). Tak powstałe grupy tworzą jedno wspólne pytanie.

5. Zapisz pytania na tablicy lub flipcharcie (możesz też przykleić zapisane na kartkach), a następnie odczytaj je i pogrupuj, jeśli są do siebie podobne. Jeśli jakieś pytanie okaże się niezrozumiałe, postaraj się o jego wyjaśnienie, by wszyscy rozumieli, o co chodzi.
6. Wybierzcie najważniejsze z pytań poprzez głosowanie. Każdy z uczestników dyskusji oddaje jeden głos (np. stawiając kropkę markerem czy kredą przy pytaniu uznanym za najciekawsze).
7. Pierwsze przemyślenia. Odczytaj wybrane w głosowaniu pytanie i rozpocznij dyskusję. Poproś autora lub autorów pytania o wyjaśnienie, dlaczego wybrali to zagadnienie do dyskusji, co było dla nich istotne w odniesieniu do tematu głównego, tj. wartości i postaw patriotów XXI wieku.
8. Dyskusja. Zaproś uczniów i uczennice do dyskusji. Jeśli zapada cisza, daj im trochę czasu na zastanowienie się i zebranie myśli. Jednak przy przedłużającej się ciszy to Twoją rolę jako modera-

tora jest pokierowanie dalszą częścią rozmowy. Nie zniechęcaj się: na ogół na początku wypowiada się niewiele osób. Wtedy mocniej może wkroczyć moderator, zadając pytania lub odwołując się do poprzedniej wypowiedzi uczestnika. Z reguły z czasem dyskusja się ożywia. Warto pracować tą metodą systematycznie, ponieważ uczniowie chętniej się wypowiadają i są się bardziej otwarci, kiedy wiedzą, czego się spodziewać i są przyzwyczajeni do rozmowy tego rodzaju. Przy częstym stosowaniu metody dociekań filozoficznych moderator może być bardziej wyciszony i obserwować grupę.

9. Na koniec podsumuj dyskusję. Wskaż osobę, która zapisze na tablicy lub flipcharcie najważniejsze wątki, np. wartości i cechy patrioty, które wynikły z dyskusji. Spytaj uczestników i uczestniczki, czy chcą uzupełnić zapis o dodatkowe informacje. Zakończ debatę.

## Bibliografia

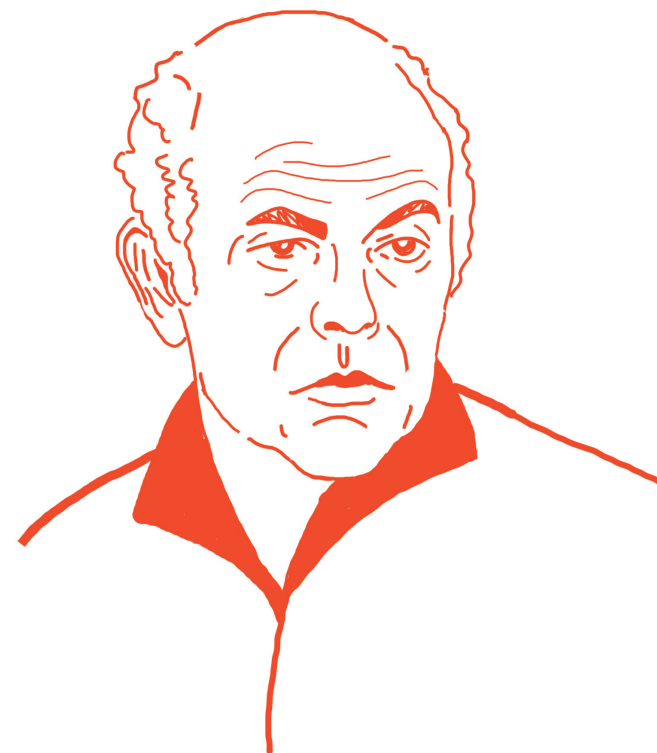
1. C. Belgeome, *Edukacja uczestnicząca. Filozofia dla dzieci i młodzieży*, [w:] *Globalna układanka, czyli jak definiować globalne problemy, rozumieć je i zajmować się nimi*, Warszawa 2015.
2. J. Bielecka, *Debata jako metoda nauczania*, „Acta Universitatis Lodziensis. Folia Litteraria Polonica” 2002, nr 5, s. 279-286.
3. Centrum Edukacji Obywatelskiej, *Debatowanie jako metoda pracy z uczniami*, [online], [dostęp 4.08.2017]. Dostępny w internecie: <https://goo.gl/eJsV4t>.
4. K. Jasikowska, M. Klarenbach, G. Lipska-Badoti i in, *Edukacja globalna. Poradnik metodyczny dla nauczycieli II, III, i IV etapu edukacyjnego*, Warszawa 2015.

5. H.Kowalik, *Fenomen Kuronia*, [online], „Przegląd”, 14.03.2014, [dostęp 4.08.2017]. Dostępny w internecie: <https://www.tygodnikprzeklad.pl/fenomen-kuronia>.
6. P. Łysiak, *Jacek Kuroń był postacią tak skomplikowaną jak czasy, w których żył*, [online], rozm. przepr. M. Urbaniak, *Gazeta.pl*, [dostęp 4.08.2017]. Dostępny w internecie: [goo.gl/4n1RLg](http://goo.gl/4n1RLg).
7. M. Swat-Pawlicka, A. Pawlicki, *Samorząd debatuje. Głos zabrany lepszy, niż oddany – poradnik dla nauczycieli*, [online], [dostęp 10.08.2017]. Dostępny w internecie: <https://goo.gl/SDLDP6>.
8. M. Swat-Pawlicka, A. Pawlicki, *Zrozum świat. Podręcznik dla nauczycieli i nauczycielek przedszkolnych*, Warszawa 2016.

## ZAŁĄCZNIK NR 1

### Stymulus – zdjęcie Jacka Kuronia z cytatem

„On był zorientowany na drugiego człowieka. Był mężem, ojcem, działaczem, politykiem, a przede wszystkim nauczycielem, wychowawcą i przewodnikiem. Kuroń to mistrz tworzenia ruchu społecznego, budowania i gromadzenia ludzi, który głęboko wierzył w rozmowę z drugim człowiekiem, nawet wrogiem. Wierzył, że można się dogadać naprawdę z każdym. Myślę, że ludzi do dzisiaj fascynuje właśnie jego otwartość i chęć porozumienia.



Joanna Roszak

## KRÓLESTWO WOLNOŚCI – OD KRAJU DO SZKOŁY

## PRZED FESTIWALEM

### CZĘŚĆ I

#### KRÓLESTWO WOLNOŚCI – OD KRAJU DO SZKOŁY

#### CELE SZCZEGÓŁOWE:

- wybór działania do zrealizowania podczas festiwalu,
- podjęcie przez uczestników i uczestniczki wybranego działania na rzecz społeczności szkolnej,
- zdobycie wiedzy dotyczącej wartości i koncepcji społecznych Jacka Kuronia.

#### MYŚLI KURONIA

1. Rozdaj klasie cytaty zawierające myśli Jacka Kuronia (Załącznik nr 1).
2. Poproś uczniów, by głośno je odczytali. Przeprowadź krótką dyskusję: „Jak Jacek Kuroń rozumiał rolę obywatela żyjącego w społeczeństwie?”

## W STRONĘ DZIAŁANIA

3. Zapisz na tablicy pytania:
  - Do jakich konkretnych działań na rzecz naszej społeczności szkolnej mogą zainspirować myśli Jacka Kuronia?
  - Które z tych działań są możliwe do zrealizowania podczas festiwalu?
4. Poproś uczennice i uczniów, by w grupach zrobili burzę mózgow i przygotowali plakaty, na których wypiszą swoje pomysły.
5. Zaprosz uczniów i uczennice do prezentacji plakatów na forum klasy. Mogą dyskutować, zadawać pytania.
6. Przeprowadź rundkę. Uczniowie i uczennice siedzą w kole. Każdy mówi, który z pomysłów przedstawionych przez innych wybiera do realizacji podczas festiwalu.
7. Pomóż im zorganizować dalszą pracę. Uczniowie i uczennice mogą realizować wybrane działanie w grupach, możecie też zdecydować się na wspólną realizację jednego z najbardziej popularnych działań, wybranego poprzez głosowanie.

## PODCZAS FESTIWALU

### CZĘŚĆ II

#### WARIANT 1. NASZA IDEALNA SZKOŁA

#### CELE SZCZEGÓŁOWE:

- refleksja nad funkcjonowaniem szkoły jako społeczności lokalnej,
  - wybór działania, które doprowadzi do zmiany w szkole,
  - podjęcie przez uczniów i uczennice działania na rzecz społeczności szkolnej.
1. Poproś uczestników i uczestniczki o zamknięcie oczu i wyobrażenie sobie, że w magiczny sposób trafili do idealnej szkoły, w której panują zasady oparte na szacunku i wzajemnym zrozumieniu, a przemoc fizyczna i słowna między członkami społeczności szkolnej (zarówno uczniami, jak i nauczycielami) nie występuje.
  2. Podziel uczniów i uczennice na grupy, a następnie każdej z nich daj płachtę szarego papieru z zapisanymi wcześniej pytaniami:
    - Jak powinno się podejmować decyzje, dotyczące oceniania i sposobu nauczania w takiej szkole?
    - Na czym powinna polegać integracja w takiej szkole?
    - Czego powinno się uczyć w idealnej szkole?

- W jaki sposób powinno się uczyć?
  - Kto powinien nauczać?
3. Poproś, by każda grupa, posiłkując się podanymi pytaniami, zapisała szkolny regulamin idealnej placówki – wspólne dla wszystkich zasady funkcjonowania. Ważne, by pisać wyraźnie, dużymi literami. Pytania powinny zostać zainspirowane postulatami uczniowskimi z programu *Dream your school*. Postulaty znajdziesz na stronie internetowej [goo.gl/SS3tKP](http://goo.gl/SS3tKP). Możesz wywiesić je w klasie i skonfrontować z postulatami uczniów.
  4. Grupy rozważają, jakie prawa i obowiązki będą najważniejsze w idealnej szkole. Spróbuj pilnować, by spisano je w takim kształcie, by nie zawierały słowa „nie” (np. zamiast „nikt nikogo nie przeżywa” – „wszyscy odnoszą się do siebie z szacunkiem”).
  5. Po wykonaniu ćwiczenia grupy prezentują prace i wieszają je na ścianach. Przez czas festiwalu uczniowie mogą dawać „lajki” tym postuatom, które uważają za najistotniejsze. Przydadzą się odpowiedniki „lajków” do przyczepiania – kolorowe kartki, stemple, wydrukowane obrazki z kciukiem itp.
  6. Pod koniec festiwalu zwycięski postulat powinien zostać spisany i ogłoszony.
  7. W następnych dniach uczniowie decydują, w jaki sposób mogą zrealizować go w szkole.

## WARIANT 2. NASZE IDEALNE PAŃSTWO

### 1. Powiedz uczniom:

„Wyobraźcie sobie, że magiczny sposób trafiliście do nieznannej krainy. Ponieważ nie umiecie się z niej wydostać, musicie założyć w niej nowy kraj, którego mieszkańcy i mieszkanki nade wszystko cenią pokój i szanują różnorodność”.

### 2. Podziel uczniów i uczennice na grupy i każdej z nich daj płachtę szarego papieru. Poproś, by uczniowie zapisali na flipchartach pytania:

- Jak nazwą swoją krainę?
- Jak wygląda jej flaga?
- Jak brzmi jej konstytucja? (wyjaśnij, jaka jest rola konstytucji w społeczeństwach demokratycznych i obywatelskich).

### 3. Grupy rozważają, jakie prawa będą w niej najważniejsze, spisują je w takim kształcie, by nie zawierały słowa „nie” (np. zamiast: „nikt nikogo nie wyszydza” – „wszyscy odnoszą się do siebie z szacunkiem”).

### 4. Po wykonaniu ćwiczenia grupy prezentują prace.

### 5. Zapytaj uczniów, do podjęcia jakich konkretnych zadań może ich zainspirować zaprojektowane przez nich idealne państwo. Zróbcie burzę mózgów, wypiszcie pomysły na płachcie papieru, do haseł dodajcie rysunki i symbole. Przedyskutujcie pomysły na forum klasy.



6. Zdecydujcie się na realizację przynajmniej jednego z pomysłów w waszej społeczności lokalnej.

## ZAŁĄCZNIK NR 1

### MYŚLI JACKA KURONIA

„Kiedyś przy kolacji zapytał mnie, czy on jest Polakiem, odpowiedziałam, że tak. Wtedy Maciek stwierdził: „Ale mój tatuś jest Niemcem”. Na moje pytanie, dlaczego tak mówi, odpowiedział, że Ty tak mu powiedziałaś. Ponieważ domyśliłam się, skąd się to wzięło, powiedziałam mu, że widocznie on sam mówił do Ciebie coś złego o Niemcach i wtedy Ty tak mu odpowiedziałaś, ponieważ był za mały i nie można mu było wytłumaczyć, że tak mówić nie można. Wyjaśniłam mu, dlaczego tak nie wolno mówić. Zrozumiał i nawet dodał: „To jaki ja musiałem być głupi, że on mi tego nie wytłumaczył, tylko tak zażartował”

Z listu Gai Kuroń do męża, fragment poświęcony synowi Maciejowi. Źródło: G. Kuroń [do:] J. Kuroń, 20 maja 1965, [w:] G. Kuroń, J. Kuroń, *Listy jak dotyk*, Warszawa 2014, s. 36.

„A czy rząd mojego kraju [...] może zabijać obywateli innego państwa? Nie, bo to jest właśnie zbrodnia”. [...] W ostatnim poważnym politycznym wywiadzie [...] mówił wprost, że dziś być przyzwoitym to znaczy sprzeciwiać się wojnie w Iraku.”

Źródło: J. Żakowski, *Kuszenie Jacka Kuronia* [w:] J. Kuroń, *Rzeczpospolita dla moich wnuków*, Warszawa 2004, s. 22

„[...] Żyjemy otoczeni bezmiarem okrucieństwa. Wcale nie dlatego, że są wojny, ludobójstwa, więzienia, tortury. Te i inne eksplozje zła są dlatego, że w tłumie, w którym żyjemy, każdy jest, musi być, egoistą i wszyscy

„jesteśmy, musimy być, obojętni dla siebie. Tymczasem człowiek może żyć tylko w miłości. Można powiedzieć, że każdy bezinteresowny ludzki gest ocala świat przed zagładą.

„Im bardziej nasza miłość jest otwarta na świat, tym jest większa, bardziej różnorodna, mniej podatna na spopielenie i śmierć”.

Źródło: J. Kuroń, *Opowieść wigilijna o Miłości, to znaczy o Gajce*, 24 grudnia 1982, [w:] G. Kuroń, J. Kuroń, *listy jak dotyk*, Warszawa 2014 s. 322.

„Celem globalnej rewolucji edukacyjnej jest powszechny dostęp do całej kultury [...]”.

Źródło: J. Kuroń, *Rzeczpospolita dla moich wnuków*, Warszawa 2004, s. 82.

„Jemu chodziło o wychowanie prowadzące do zmiany w imię sprawiedliwości, równości i tolerancji. Kuroniówka to [...] cały system interwencji pedagogicznych uruchamiających wrażliwość społeczną i zaangażowanie na rzecz innych”.

Źródło: A. Denst-Sadura, *Współpraca i działanie grupowe: o metodzie pedagogicznej Jacka Kuronia* [w:] Kuroń. *Przewodnik Krytyki Politycznej*, red. M. Sutowski, Warszawa 2014, s. 106.

„[Polska, o jakiej marzył Kuroń – przyp. red.], byłaby to Polska ludzi połączonych różnorodnymi, licznymi i silnymi więzami. Nie tylko ekonomicznymi czy politycznymi, lecz także – a może zwłaszcza – więziami społecznymi. Byłaby to Polska solidarności społecznej, urządzona tak, by siła najpotężniejszych służyła głównie wspomaganiu najślabszych.

Byłaby to wreszcie Polska równych szans i szeroko otwartych dróg dla społecznego tworzenia”.

Źródło: A. Rosner [w:] J. Kuroń, *Rzeczpospolita dla moich wnuków*, Warszawa 2004, s. 114.

Anna Janina Kloza, Katarzyna Zabłocka

## DRAMA – WARTOŚCI KURONIA A MOJE WARTOŚCI oraz KOLAŻE WARTOŚCI

## PRZED FESTIWALEM

### CELE SZCZEGÓŁOWE:

- osobista refleksja nad własnymi wartościami,
- refleksja nad aktualnością wartości Jacka Kuronia.

### PRZEBIEG ZAJĘĆ

Warsztat ten poświęcony jest wartościom Jacka Kuronia i ma charakter bardzo kameralny. Powinien być przeprowadzony w małej grupie (12-15 osób), najlepiej takiej, której uczestnicy znają się ze sobą i pracowali już nad trudnymi tematami. Przed zajęciami dramowymi dobrze jest spisać kontrakt.

Do przeprowadzenia zajęć potrzebne będą dwa pomieszczenia albo sala i korytarz, gdzie na stole lub na parapecie rozłożysz pięć haseł związanych z wartościami Jacka Kuronia: **tolerancja, wspólnota, szacunek, działanie, pamięć**. W sali należy rozstawić krzesła w kilku rzędach (posłużą za widownię) i dwa krzesła z przodu oddalone od widowni o 2-3 metry (będzie to scena).

1. Podziel uczniów na pary.
2. Zaproś pierwszą parę do drugiego pomieszczenia. Para losuje jedno z pięciu haseł, np. „wspólnota”. Poproś osoby stanowiące parę, żeby opowiedziały innym uczestnikom i uczestniczkom,

czym jest dla nich wylosowana wartość, nie używając jednak tego słowa. Może to być osobista opowieść związana z dzieciństwem lub ważnymi osobistymi wydarzeniami kojarzącymi się z hasłem „wspólnota”. Każda osoba z pary może przygotować oddzielną opowieść, para może też stworzyć wspólną historię. Ułożenie historii nie powinno zająć więcej niż trzy minuty. Należy unikać definiowania pojęć, ponieważ zadanie ma odnosić się do osobistego rozumienia tych wartości.

3. W tym czasie w drugiej sali publiczność może oglądać wystawę o *Dziadach* w reż. **Kazimierza Dejmka** (przygotowaną na podstawie scenariusza Eweliny Waług), zapoznaje się z postulatami uczniów z programu *Dream your school* albo *fotokolażami uczniów z Liceum Plastycznego w Supraślu* (w załączniku). Możesz również zaproponować uczniom lekturę fragmentów książek Kuronia. Ważne, by pozostawali we względnym skupieniu.
4. Po trzech minutach zaprosz pierwszą parę do środka. Para siada tyłem do publiczności i opowiada przygotowaną wypowiedź. Po zakończeniu historii publiczność zgaduje, z jaką wartością wiązała się ta opowieść. Następnie para odwraca się, a osoby z publiczności mają możliwość zadania dodatkowych pytań odnoszących się do opowieści oraz wartości. Pytań nie powinno być więcej niż trzy. Czuwaj nad tym, by pytania nie były zbyt intymne, niewygodne i oceniające; w razie potrzeby przypomnij także, że nie ma obowiązku odpowiadania na każde zadane pytanie, jeśli z jakiegoś powodu jest ono trudne. W rundzie z pytaniami osoby z opowiadającej pary siedzą twarzą do publiczności. Z naszych doświadczeń wynika, że odpowiedzi są

zazwyczaj głębokie, osobiste i przemyślane. To moment prawdziwej refleksji oraz budowania relacji w grupie.

5. Po zakończeniu wypowiedzi pierwsza para zajmuje miejsce wśród publiczności. Zaprosz kolejne dwie osoby do pomieszczenia obok oraz poprosz o wylosowanie kolejnego hasła. Powtórz cały proces z każdą parą.
6. Po przedstawieniu sześciu wartości Kuronia zaprosz uczniów i uczennice do podsumowania i autorefleksji. Usiądźcie w kręgu. Zadaj uczestnikom pytania, np.:
  - Co było najtrudniejsze w tym ćwiczeniu?
  - Co wam się podobało?
  - Dlaczego tak różnie interpretujemy te same wartości?
  - Czy zgadzacie się, że Jacek Kuroń pisał o rzeczach ponadczasowych, ważnych w każdym społeczeństwie i czasie?

## PODCZAS FESTIWALU

### KOLAŻE WARTOŚCI

#### CELE SZCZEGÓŁOWE:

- zapoznanie się z najważniejszymi poglądami Jacka Kuronia zawartymi w książce *Nadzieja i rozczarowanie*,
- zapoznanie się z fotokolażami uczniów Liceum Plastycznego w Supraślu i stworzenie własnych kolaży,
- odniesienie wartości Jacka Kuronia do własnych doświadczeń.

#### UWAGI

Do przeprowadzenia ćwiczenia potrzebne są cytaty z książki Jacka Kuronia *Nadzieja i rozczarowanie* (w załączniku), a także stare gazety i kolorowe czasopisma do tworzenia kolaży, materiały plastyczne (markery, flamastry, ołówki, klej, nożyce, dwustronna taśma klejąca, grubsze kartki) oraz komputer i rzutnik.

1. Rozdaj fragmenty z książki Jacka Kuronia *Nadzieja i rozczarowanie* (Załącznik nr 1). Uczniowie i uczennice dobierają się w pary i zapoznają się z każdym z fragmentów. Poproś, by zapisali obok tekstów wartości, o których mówią te teksty i które bliskie są

Kuroniowi (np. empatia, wolność, akceptacja, szacunek). Przy jednym fragmencie może pojawić się kilka wartości.

2. Poproś uczniów i uczennice, by zaprezentowali wyniki pracy i przedyskutowali je na forum grupy. Dlaczego wypisali takie, a nie inne wartości? Jakie jeszcze wartości można by dopisać?
3. Każda para wybiera jeden fragment, który przedstawi w formie fotokolażu artystycznego. Przed przystąpieniem do pracy przypomnij, czym jest fotokolaż, wyświetlając przykłady tej formy wypowiedzi artystycznej. W Załączniku nr 2 **znajdziesz prace uczniów Liceum Plastycznego w Supraślu, powstałe podczas zajęć fotografii dotyczących praw człowieka pod kierunkiem Katarzyny Zabłockiej**. Możesz je również wywiesić w klasie jako plakaty.
4. Rozdaj uczniom i uczennicom materiały potrzebne do wykonania fotokolażu przedstawiającego wybrany cytat. Powiedz, by w trakcie pracy twórczej nad kolażem myśleli o wartościach, które wypisali.
5. Po zakończeniu pracy uczniowie i uczennice prezentują swoje fotokolaże. Możesz też poprosić całą grupę o pomoc w interpretacji prac – zajmuje to trochę więcej czasu i wymaga większej aktywności grupy, może z tego jednak wynikać ciekawa dyskusja.

## ZAŁĄCZNIK NR 1

„Nie jest mi dana wiara w Boga. Może to nieumiejętność, może brak łaski. Wyznaję jednak Ewangelię i Dekalog. Jako człowiek niewychowany w religii – żadnej religii – sam dla siebie odkryłem i wybrałem tę Świętą Księgę, gdy miałem 15 lat. Słowo »wyznaję« oznacza w moim przypadku: żyć zgodnie z nauczaniem Chrystusa Ewangelicznego. Najdalszy jestem od stwierdzenia, że nie sprzeniewierzałem się mojej Księdze. Niestety, czyniłem to i czynię, co pewien czas. Sądzę, że nie jestem w tym osamotniony. Wymagania wobec człowieka, jakie stawia Ewangelia, mają wymiar nadludzki – z tego przynajmniej punktu widzenia, że niestęchanie trudno im sprostać. W naszym życiu jest to wręcz niemożliwe w pełni i do końca. Jednak za każdym razem, gdy naruszę przesłanie Ewangelii, jej naukę, jej nakazy, będzie mnie to bolało, będę nad tym myślał. A następnie ze wszelkim siłą staram się naprawić zło, które uczyniłem”.

„Zacznijmy kampanię na rzecz akceptacji odmienności. Zbudujmy wspólny front ludzi, którzy tworzą szkoły, dbają o działania integracyjne, zakładają fundusze na rzecz niepełnosprawnych. Prowadźmy debatę prasową, byśmy więcej zrozumieli, poznali i lepiej redukowali nietolerancję. Zbliżający się wiek i tysiąclecie będą wymagały bliskiej współpracy ludzi zupełnie różnych – odmiennych kulturowo. Wierzę więc, że spełnią się moje marzenia. Ważny jest jednak czas, bo chodzi o ludzki ból, okaleczenie i rozpacz”.

„Wierzę głęboko, że jako społeczeństwo potrafimy – jak to już nieraz w historii bywało – stworzyć pospolite ruszenie dla porozumienia obywatelskiego w najżywotniejszych sprawach kraju. Zacząć trzeba od

małego. Gdzie dwóch lub trzech zwykłych ludzi zbierze się w służbie demokratycznej Polsce, będzie z nami siła, która poruszy góry”.

„Wierzę głęboko, że każdy z nas, mieszkańców Ziemi, ma moralny obowiązek podjęcia wielkiego trudu dla zrozumienia odmiennych, cudzych racji – zwłaszcza moralnych. Pamiętajmy, że w ramach ludzkości racje każdego z nas są w mniejszości, zaś początek wszelkiej drogi do naprawy świata jest zawsze we własnym sumieniu – to znaczy w sumieniu każdego z nas. Tylko w ten sposób dopracujemy się Mądrości, która pozwoli nam nawzajem dźwigać swoje brzemiona. I tylko w ten sposób mamy szansę je unieść – zrozumieć wołanie Jana Pawła II i ocalić świat przed zagładą”.

„Myśl musi być wolna. Pomyśleć można wszystko. Natomiast zanim coś zrobisz, zastanów się tysiąc razy”.

„Zbrodnia do niedawna okryta milczeniem, nieliczni uchronili się przed zagładą, ich świadectwa są wstrząsające. Toczymy dyskusje, szukamy winnych “modlimy się”: Niemcy, przyjmijcie tę winę na siebie, my nie możemy jej udźwignąć. 60 lat temu w Jedwabnem, w Radziłowie, w Wąsoczcu, wymordowano Żydów, ciała rozpadły się, kości zetlały, pogorzeliśka stodół i ciał zarosły trawą. Ale zbrodnia upomniała się o pamięć. Krew niewinnych woła z głębi polskiej ziemi. [...] Czy potrafimy na to wołanie, na to pytanie odpowiedzieć? Niech historycy przesypują ziemię i dokumenty. Niech badają ze szkiełkiem archiwa. Niech dążą do prawdy. Ale czy możemy czekać na ich ostateczny werdykt? Czy on w ogóle nastąpi? Co my – współbracia morderców i współbracia pomordowanych możemy zrobić teraz?



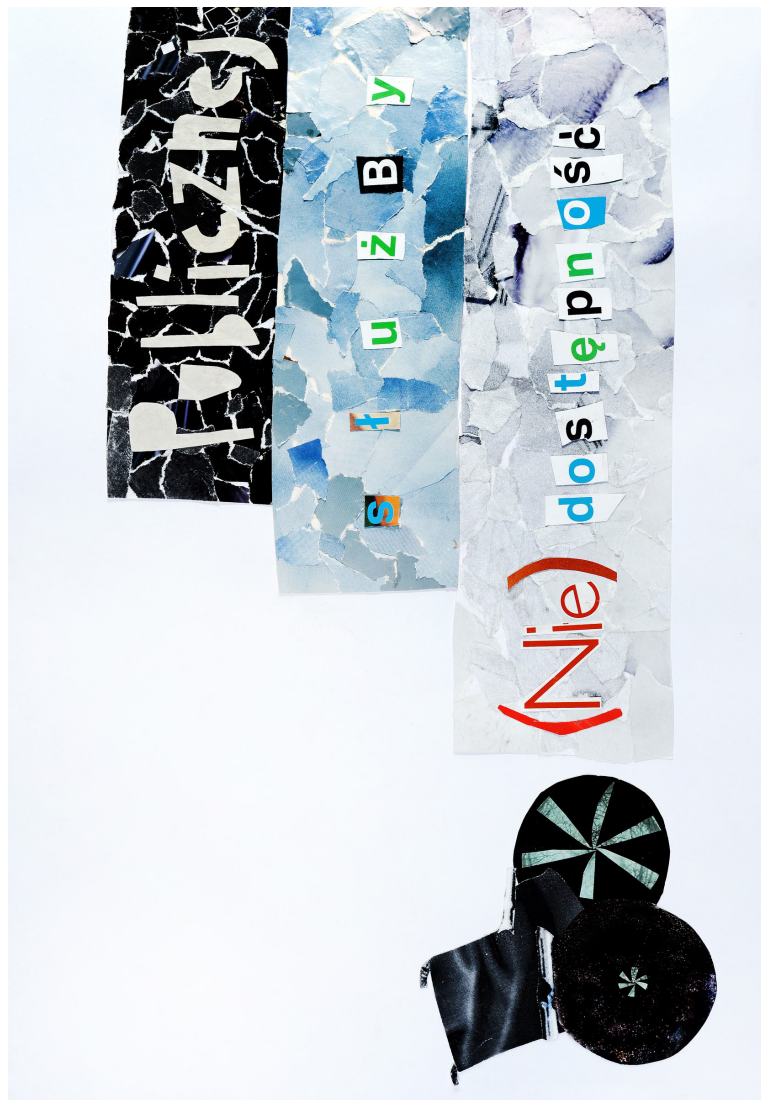
Zegnijmy kolana.  
Módlmy się za dusze pomordowanych.  
Módlmy się za dusze zbrodniarzy.  
Módlmy się za nasze dusze.  
Ukorzmy się przed Panem.  
Bądźmy 10 lipca w Jedwabnem.  
Oddajmy hołd ofiarom.  
Odmówmy razem kadysz.  
Odmówmy razem Ojciec nasz.  
Błagajmy Boga o przebaczenie”.

Źródło: J. Kuroń, *Nadzieja i rozczarowanie. Pisma polityczne 1989-2004*,  
Warszawa 2010.

## ZAŁĄCZNIK NR 2



Jakub Marczukiewicz



Julia Wojsiat



Agnieszka Ostaszewska



## 8. UWAGA, SPRAWDZAM!

### MONITOROWANIE CELU

W trakcie pracy ze scenariuszami pamiętaj, by zrobić stop-klatkę. Wróć z uczniami i uczennicami do wyznaczonych celów: sprawdź, czy nadal je realizujecie. Przejrzyj kryteria sukcesu i zastanów się, co należy zmienić, by osiągnąć cel lub zbliżyć się do niego. Zaproponuj taką autorefleksję także swoim uczniom.

## 9. PERSONA. JACEK KUROŃ I LOKALNI PATRIOCI

Na tym etapie refleksji nad postacią Jacka Kuronia podsumuj z uczniami i uczennicami zdobytą wiedzę oraz zaproponuj im pracę metodą *design thinking*, a raczej jeden z jej elementów – *personę*.

### KIM JEST TA OSOBA?

- w czym jest dobra
- co lubi? czego unika?
- jak zachowuje się gdy jest zdenerwowana?
- co może mówić innym, np. ludziom młodszym?
- czego się boi?
- czy ktoś wywiera na nią presję? jedna osoba? grupa?
- co mówią o niej bliscy, przyjaciele?

### cytat

---

---

---

---

### imię i nazwisko

---

---

---

### CO MYŚLI I CZUJE?

- jaki ma stosunek do ludzi i życia?
- o czym marzy?
- jak mierzy sukces? pieniądze? sława? osiągnięcia?
- co ją cieszy, a co irytuje?
- jakie osoby lubi a jakie nie?

### STYL ŻYCIA

- gdzie mieszka, uczy się, pracuje?
- czym się interesuje?
- co jest dla niej ważne?
- co/kto ją inspiruje?
- jak spędza czas wolny?

### ZADANIE 3

Wspólnie z grupą projektową zapoznaj się z załączonym grafem (str. 111). Przeczytajcie pytania naprowadzające, które pomogą Wam stworzyć „personę” Jacka Kuronia. Co o nim wiecie? Jak mówią o nim bliscy? Co jest dla niego miarą sukcesu? Zadanie zróbcie wspólnie w grupie projektowej – dzięki temu wymienicie się wiedzą i poglądami.

Po tym wspólnym doświadczeniu daj uczniom i uczennicom pracę domową. Poproś uczniów, by w swoich grupach zadaniowych stworzyli personę patrioty XXI wieku, korzystając z załączonej karty pracy.

Czy mogą wskazać w swoim najbliższym środowisku osobę, która mogłaby być patriotą albo patriotką XXI wieku? Co o niej wiedzą? Jakie cechy charakteru ją wyróżniają? Jakie wartości wyznaje, jakie postawy są jej bliskie?

Na tej podstawie spróbujcie wspólnie ustalić cechy patrioty i patriotki XXI wieku.

## 10. UWAGA, SPRAWDZAM!

### UWSPÓLNIANIE WARTOŚCI I CELÓW

Przed festiwalem znów wróć do celów i kryteriów sukcesu, a jeśli trzeba, także do kontraktu. Odnieście swoje grupowe działania do wyznaczonych kryteriów sukcesu. Pamiętaj, że uczniowie pracują w różnych grupach zadaniowych, dlatego postaraj się stworzyć im okazję do wymiany doświadczeń i uwspólnienia celów. Czy coś się zmieniło? Czy nad czymś trzeba bardziej popracować?

## 11. JAK ROZŁADOWAĆ KONFLIKT?

Kiedy poruszamy tematy związane z wartościami, musimy być przygotowani na pojawienie się sporów. **Konfliktów nie należy się obawiać, są częścią procesu grupowego. Warto stawić im czoła.** Proponujemy spróbować elementów metody pokojowego rozwiązywania konfliktów **Co-Resolve Youth Speak**, która opiera się na założeniu, że dyskutujemy po to, by pozostać ze sobą w relacji.

## CHODZONY

Stańcie w kole. Zadaj ogólne pytanie, które ukierunkuje rozmowę i pozwoli zbadać nastroje w grupie, np. „Jak wygląda nasza współpraca w grupie?”

**Poczekaj, aż ktoś wypowie się jako pierwszy.** Osoba, która chce rozpocząć dyskusję, robi krok do przodu i daje swoją odpowiedź na zadane pytanie np. „Często się kłócimy”. Teraz pozostałe osoby stojące w kole mogą pokazać, że zgadzają się z tym zdaniem – podchodzą wtedy do mówiącej osoby i ustawiają się blisko niej. Jeśli zaś się nie zgadzają, odsuwają się od niej i stają w oddali. Wszystko odbywa się w milczeniu, a sprzeczne opinie ujawniają się przede wszystkim w przestrzeni. Koniecznie należy pamiętać, by osoba prowadząca stała zawsze obok osoby, która właśnie mówi, wzmacniała ją swoją obecnością.

**Jeśli ktoś inny chce następnie wyrazić swoje zdanie, może to teraz zrobić w ten sam sposób: robiąc krok do przodu i wypowiadając swoją opinię na głos.** Inni przysuwają się lub odsuwają od tej osoby, by wyrazić poparcie bądź jego brak. Prowadzący może też zachęcać kolejne osoby do kroku naprzód i własnej wypowiedzi poprzez podejście do nich i zadanie pytania pomocniczego, np. „A ty, Marcin, jak myślisz?”

**Prowadzący skupia się na osobach, które poprzez swoją pozycję w przestrzeni pokazują, że nie zgadzają się z większością grupy.** Ważne, by dać im możliwość wyrażenia swojego zdania.

**Warto też zadbać, by wszystkie osoby zabrały głos.** Jeśli ktoś ma problem ze sformułowaniem wypowiedzi bądź jest ona niejasna, prowadzący staje przy niej/nim i parafrazuje wypowiedź tak, by była

bardziej zrozumiała. Autor wypowiedzi powinien zgodzić się na nową, sparafrazowaną wersję (w przeciwnym przypadku prowadzący musi ją przeformułować). Istotne jest to, by uczestniczki i uczestnicy nie stawiali pytań, ale wygłaszali stwierdzenia. Pyta prowadzący, który powinien zadawać kolejne pytania, gdy potencjał pierwszego z nich się wyczerpie. Każde następne pytanie powinno być pogłębieniem poprzedniego, np. można zapytać „Co jest trudne w naszej współpracy?”. Chodzonego należy zakończyć, gdy jakaś kwestia powraca i budzi skrajne opinie. Oznacza to, że to właśnie ona została zdiagnozowana jako oś konfliktu.

## DEBATA

Od chodzonego postaraj się naturalnie przejść do debaty nad problemem. Poproś uczennice i uczniów, by usiedli w kole. Najpierw daj wypowiedzieć opinie jednej stronie, potem drugiej. Zadbaj, by uczniowie sobie nie przerywali. Gdy wszystkie argumenty padną, pozwól uczestnikom dobrać się w pary o przeciwnych poglądach i poproś ich, by przedyskutowali ten temat między sobą, twarzą w twarz. Zanim jednak zaczną dyskutować, przypomnij im główną zasadę CoResolve: dyskutujemy nie po to, by wygrać, ale po to, by lepiej się zrozumieć i pozostać ze sobą w relacji. Relacja jest ważniejsza niż racja.

## ZIARNO PRAWDY

Poproś uczniów, by wybrali jedno zdanie, myśl, stwierdzenie, które padło w dyskusji, a które do nich trafiło. Powinno to być zdanie, które było dla danej osoby odkrywcze lub szczególnie prawdziwe, było sednem sprawy. Każda osoba powinna wybrać taką odkrywczą myśl wypowiedzianą w debacie grupowej albo w parze. To jest **clue** dyskusji – „ziarno prawdy”.

## DECYZJA

Poproś uczniów i uczennice, by podjęli decyzję w sprawie, której dotyczy wybrane przez nich „ziarno prawdy”. Poproś, by dokończyli zdanie „Od dziś będę...”. Decyzja powinna być łatwa i realna do wykonania oraz dotyczyć głównego tematu dyskusji.

Opis powstał na podstawie scenariusza [Małgorzaty Borowskiej Co-Resolve – Youth Speaks](#). Jeśli chcesz lepiej poznać się z tą metodą, zapoznaj się z materiałami dydaktycznymi na stronie: [trudnytemat.ceo.org.pl](http://trudnytemat.ceo.org.pl).

Publikację znajdziesz pod adresem: <https://goo.gl/BCVKCU>.

Zachęcamy Cię także do kontaktu z nami i przekazania nam swoich wrażeń z przeprowadzonego Festiwalu oraz sugestii dotyczących programu.

Odwiedź nas na stronie: [szkolatolerancji.ceo.org.pl](http://szkolatolerancji.ceo.org.pl).

## 12. EWALUACJA. PODSUMUJ FESTIWAL I WYCIĄNIJ WNIOSKI

Kiedy skończycie festiwal i poczujecie smak sukcesu, przejdźcie do ewaluacji. To ważny krok, zwłaszcza w działaniach dotyczących kontrowersyjnych i osobistych tematów, takich jak wartości czy oblicza patriotyzmu. Ewaluacja pomoże Wam podsumować, co się udało, a co poszło źle – i z jakiego powodu. Polecamy Ci podręcznik [Jak ewaluacja, to z klasą!](#), w którym znajdziecie przydatne metody i techniki ewaluacyjne. Szczególnie zachęcamy do skorzystania z metod takich jak kupon ewaluacyjny, pocztówka, termometr czy tarcza strzelnicza. Są wizualnie atrakcyjne i łatwe do przeprowadzenia z grupą.

Teksty: Maja Dobiasz-Krysiak

Redakcja: Maja Dobiasz-Krysiak, Małgorzata Leszko

ISBN 978-83-65457-53-0

Publikacja powstała w ramach programu

Centrum Edukacji Obywatelskiej "Szkoła Tolerancji".

Program "Szkoła Tolerancji" finansowany jest ze środków

Fundacji im. Róży Luxemburg.

